

Univerzita Pardubice
Fakulta filosofická
Katedra religionistiky a filosofie

Etiopská ortodoxní Tewahedo církev

Bakalářská práce

Autor práce: Pavlína Kubová

Vedoucí práce: Mgr. Miloš Mrázek Th.D.

2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude mnou poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Hradci Králové dne 26. 2. 2010

.....
Pavlína Kubová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Pavčina KUBOVÁ**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Religionistika**
Název tématu: **Etiopská ortodoxní Tewahedo církvev**
Zadávací katedra: **Katedra religionistiky a filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka se ve své práci bude věnovat křesťanské tradici, jež je v našem jazykovém prostředí odborně jen málo zpracována. Představí proto čtenáři základní historii Tewahedo církve. Větší část však bude věnovat současnosti. Představí specifické rysy etiopské spirituality (např. slavení svátků typických pro tuto církev: Lidet a Timket). Dále se zaměří na otázku, jaké církvev zaujímá místo v současné etiopské společnosti. Doporučuji informace získané četbou odborné i pramenné literatury podpořit daty získanými drobnou sondou např. pomocí anketních otázek či rozhovorů.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

D. Crummey. **Church and Nation: The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church.** Cambridge, 2006. ISBN 0-521-81500-2 A.Mekarios. **The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church: Faith, Order of Worship.** Addis Ababa, 1996 S. Mikre. **The Early Translation of the Bible in to Ethiopic - Geez.** Addis Ababa 2008 EOTC. **The Church of Ethiopia, A Panorama of History and Spiritual Life.** Addis Ababa, 1997 Ch.Chailot. **The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition.** Paris, 2002. ISBN 83-85368-98-1 J.Binns. **An introduction To The Christian Ortodox Churches.** Cambridge: Cambridge University Press, 2002. ISBN 0-521-66738-0 F.Polášek. **Východní křesťanské církve: Ortodoxní a katolické.** Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2002.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Miloš Mrázek

Katedra religionistiky a filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2009**

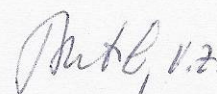
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2010**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. ThDr. Ivan Štampach

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2009

Ráda bych poděkovala svému konzultantovi Mgr. Miloši Mrázkovi Th.D. za jeho odborné vedení a cenné kritické připomínky.

Dále bych ráda poděkovala za pomoc při vyjasňování některých pojmů a za trpělivost diákonovi Brukovi, Mekelovi a Alebačevovi.

ከመጽሐፍ ይበልጣል የመግቢያ አፍ „Učitelova ústa jsou nad knihu“ (amharské přísloví)

SOUHRN

Etiopská ortodoxní Tewahedo církev se řadí mezi orientální ortodoxní křesťanské církve. Ačkoliv je jednou z největších autokefálních církví s tradicí delší než 1600 let, je v našem kulturním a jazykovém prostředí málo známá. Cílem této práce je představit Etiopskou ortodoxní Tewahedo církev, její původ, historii i současnost, popsat některé její specifické rysy a zhodnotit její vliv na současný život jejích věřících. V první části je stručně nastíněna historie Etiopské ortodoxní Tewahedo církve od jejího vzniku v rámci Aksumské říše na začátku čtvrtého století našeho letopočtu pod vedením Frumentiovým až do současnosti, kdy došlo nejprve k vytouženému osamostatnění církve zpod vlivu alexandrijské jurisdikce a poté k jejímu útlaku v rámci marxistické revoluce. V druhé části jsou popsány některé specifické rysy etiopského křesťanství, zejména přetrvávající starozákonní prvky, podoba chrámů, struktura duchovenstva a některé typické svátky. Poslední část je věnována zkoumání vlivu Etiopské ortodoxní Tewahedo církve na život svých věřících, zejména s ohledem na postní dietetické předpisy a angažovanost církve v sociální a vzdělávací oblasti, kde stále plní svou původní roli a tak významně doplňuje funkci státu. Práce je doplněna bohatou obrazovou přílohou.

KLÍČOVÁ SLOVA

Etiopie, Etiopská ortodoxní Tewahedo církev, orientální ortodoxní církve, svátky, půst

ABSTRACT

Ethiopian Orthodox Tewahedo Church is one of the Oriental Orthodox Churches. Although it is one of the biggest autocephalic churches with its tradition longer than 1600 years it is not very well known in our (Czech) cultural and language space. This paper aims to introduce the Ethiopian Orthodox Tewahedo Church, its origins, history and present, to describe some of its specific traits and to review its impact on lives of its members. First part sketches the history of the Ethiopian Orthodox Tewahedo Church from its very beginning within the Axumite kingdom in early 4th century C.E. till present where it has firstly gained much sought-for independence from Alexandrian jurisdiction and then it has been oppressed by Marxist revolution of the Derg. Second part describes several specific traits of Ethiopian Christianity, particularly some Old Testament elements, looks of churches, an organization of clergy and some of the typical feasts. The last part is exploring the impact that Ethiopian Orthodox Tewahedo Church has on lives of its members, mostly by imposing diet regulations during fasting periods and by its involvement in social and educational matters where it still fulfills its original role and strongly supports the role of the state. As a supplement there is a large collection of photographs at the end.

KEY WORDS

Ethiopia, Ethiopian Orthodox Tewahedo Church, Oriental Orthodox Churches, feasts, fasting

Obsah

Úvod.....	9
1. Vznik a historický vývoj Tewahedo církve	12
1.1. Předkřesťanské období.....	12
1.2. Příchod křesťanství	13
1.2.1 První biskup - Frumentius.....	14
1.2.2 Devět svatých	16
1.2.3 Překlad Bible do geez	16
1.3 Úpadek Aksumu, období izolace a konfliktů.....	17
1.3.1 První hidžra	18
1.3.2 Úpadek Aksumu.....	19
1.4 Dynastie Zagwé.....	20
1.5 Šalamounovská dynastie	20
1.5.1 Rozvoj klášterů.....	22
1.5.2 Války s muslimy a problematické vztahy s Evropou.....	23
1.6 Období reorganizace	24
1.6.1 Osamostatnění Etiopské ortodoxní Tewahedo církve.....	26
1.7 Konec monarchie, revoluce a současný vývoj	27
2. Specifické rysy etiopského křesťanství.....	29
2.1 Starozákonní vlivy	29
2.1.1 Šabat.....	30
2.1.2 Rozlišování čistých a nečistých živočichů.....	30
2.1.3 Obřízka.....	31
2.2 Kostel, chrám	32
2.2.1 Popis kruhového a obdélníkového kostela, chrámu.....	33
2.3 Duchovenstvo.....	37
2.3.1 Funkce abuna a tří nejvyšších představitelů církve.....	37
2.3.2 Struktura Etiopské ortodoxní Tewahedo církve.....	39
2.4.1 Lidet	42
2.4.2 Timket	42
2.4.3 Fasika	43
3. Význam Etiopské ortodoxní církve v životě současných Etiopců.....	47
3.1 Dietetické návyky.....	47
3.1.1 Postní období a jejich charakteristiky	48
3.2 Současná angažovanost církve	49
Závěr	53
Seznam použité literatury.....	56
Přílohy	61

Úvod

V této práci bych ráda přiblížila historii a současný stav Etiopské ortodoxní Tewahedo církve. Jedná se o křesťanskou ortodoxní církev, která vznikla na počátku čtvrtého století n. l. a dnes je jednou z největších autokefálních církví, s více než 30 milióny věřících v Etiopii a dalšími v diasporách po celém světě. Etiopskou ortodoxní Tewahedo církev je v našem kulturním i jazykovém prostředí málo známá, a to i přesto, že s Etiopií měla Česká republika v osmdesátých letech minulého století poměrně čilé kulturní a obchodní styky. Etiopská ortodoxní Tewahedo církev si však zcela jistě zaslouží naši pozornost, neboť se v ní díky staletím trvající izolaci uchovala řada prvků původního křesťanství, která je zde navíc ještě doplněna unikátními prvky afrického a starozákonního původu.

Svoji práci jsem rozdělila do tří kapitol. V první části mé práce se budu věnovat vzniku a historickému vývoji Tewahedo církve. Tento historický popis je velmi důležitý pro pochopení jak jejích specifických znaků, tak formování církve samotné. Přiblížím období, které předcházelo příchodu křesťanství i dobu, která je spjata právě s příchodem prvních křesťanů na území dnešní Etiopie a neopomenu popsat důvody, které vedly k pozdější izolaci církve, mezi které patří nejen válka s muslimy, ale také problematické vztahy s Evropou. V závěru první kapitoly se budu věnovat hlavně nelehkému vývoji etiopské církve v průběhu 20. století až do současnosti. Druhá kapitola je věnovaná specifickým rysům etiopského křesťanství, které byly čerpány nejen z unikátního afrického prostředí, ale mnohé i ze Starého a Nového zákona. Tyto prvky jsou zřejmé skoro celou mojí prací jako např. při popisu kruhového tak obdélníkového kostela či chrámu. Stručně rozeberu současnou strukturu Etiopské ortodoxní Tewahedo církve. V závěru kapitoly krátce představím typické svátky jako je Lidet, Timket a Fasika, na jejichž slavení jsou nejlépe vidět specifické prvky etiopského křesťanství. Poslední kapitola je věnována významu církve v životě současných Etiopů. Stručně představím postní období a dietetické návyky, jaké mají samotní věřící. Také neopomenu na vzdělávací funkci a současnou angažovanost Etiopské ortodoxní Tewahedo církve nejen v rámci Etiopie.

Celá práce je ukončena jednak obrazovou přílohou, která má vizuálně dokreslit některé typické prvky etiopského křesťanství, ale také je zde přiložena video nahrávka. Nahrávka obsahuje ukázky z večerní školy pro mládež, kde se učí zpěvu a hudbě. Také obsahuje bohoslužbu, kterou vede abuna Paulos v katedrále Svaté Trojce v Addis Abebě při příležitosti svátku Lidet. Obě dvě nahrávky byly pořízeny během mého pobytu v Etiopii v lednu 2009.

Jak jsem již dříve zmínila, tímto tématem se v našem jazykovém a kulturním prostředí dosud nikdo výrazně nezabýval. Obvykle se jednalo pouze o stručné podkapitoly větších děl, snad s výjimkou knih prof. Aloise Musila z počátku 20. století, který byl jednak výtečně jazykově vybaven a také tuto oblast několikrát navštívil. Jeho knihy lze však s přihlédnutím k datu jejich vydání a k rychlému tempu společenského vývoje v Etiopii (hlavně během konce 20. a začátkem 21. století) využít pouze k historickému dokreslení dílčích situací. Částečně se tomuto tématu věnoval i dr. Zdeněk Poláček, který byl nejen vyučujícím kabinetu afrikanistiky na Univerzitě Karlově, ale později i zplnomocněným velvyslancem České republiky v Etiopické federativní demokratické republice. Etiopii se také zabýval prof. Karel Petráček, který byl vynikající český arabista a etiopista. Z historického a lingvistického hlediska se Etiopii také věnuje Lubor Mojdl. Větší část podkladů pro svoji práci jsem však čerpala ze zahraniční literatury, která byla často velmi komplikovaně dostupná. Získávala jsem ji v rámci meziknihovních výpůjček převážně z jiných Univerzit v zahraničí. Ze zahraničních autorů se etiopské spiritualitě věnuje zejména prof. Edward Ullendorff, který představuje asi dosud největšího žijícího odborníka v tomto oboru. Dále pak Christine Chaillot, která se zaměřuje na studium Orientálních ortodoxních církví, dr. Mikre Sellassie, který je odborníkem na překlady Bible do jazyka geez, či Steven Kaplan, který je odborníkem na problematiku etiopských Židů. Ke své práci jsem samozřejmě využila i literaturu vydávanou přímo Etiopskou ortodoxní Tewahedo církví, kterou jsem zakoupila přímo v jejich sídle v Addis Abebě.

Kromě teoretických znalostí, které jsem načerpala z odborné i pramenné literatury, je tato práce založena také na terénním výzkumu, který jsem prováděla přímo v Etiopii (v letech 2009 a 2010). Lze tedy shrnout, že jsem zvolila popisnou metodu s využitím historických a sociologických zdrojů a doplnila jsem ji drobnou sondou pomocí anketních lístků. Pro svoji sondu jsem si vymezila skupinu respondentů z řad

studentů z různých studijních oborů na Addis Abebské univerzitě. Důvodem této volby bylo jednak jazykové porozumění, dále schopnost porozumět významu otázek a nakonec také realizovatelnost sběru dat. Jsem si plně vědoma, že problém těchto kvantitativních výzkumů je, že nejsou schopny zjistit nejdůležitější náboženské charakteristiky, obsah víry nebo vnitřní prožitek. A proto moje otázky směřovaly na četnost návštěvy kostelů, provádění modliteb, dodržování postních příkazů a další církevní nařízení a chování. Jedním z důležitých sociologických zdrojů pro mě byl také Centrální statistický úřad Etiopie, který od roku 1994 provádí sčítání lidu a v rámci něj i řadu dalších průzkumů. Nemalou měrou mi při objasňování některých pojmů pomohli sami věřící, a to hlavně ředitel knihovny Tewahedo církve, diákon Bruk Kassa.

Pro svoji práci jsem se snažila používat český přepis jmen a názvů z jazyka geez, z amharštiny i z angličtiny. Amharština má svoji vlastní abecedu a vychází ze starobylého jazyka geez. Jedná se o písmo semitské, které je jako jediné psáno zleva doprava. Písmo lze snadno a jednoduše transliterovat a každou slabiku přepsat do mírně upravené latinky. Amharština má sice výjimečné postavení v rámci subsaharské Afriky, protože plní funkci úředního jazyka, ale vedle ní se v Etiopii používá čím dál tím více i druhý neoficiální úřední jazyk, a to angličtina. Z toho důvodu jsou výroční zprávy nejen Etiopské ortodoxní Tewahedo církve, ale i státních úřadů psány amharsky i anglicky. Tím bohužel vzniká problém některých přepisů (dokonce i v samotné Etiopii), protože někdy převládají nad amharskými přepisy přepisy anglické či poangličtěné. Přepis zejména kolísá u některých samohlásek jako je a - e, e - i. Z toho pak jsou varianty Takle - Tekle, Menelik - Minilik, Tewahedo - Tawahedo. Já jsem se ve své práci snažila použít český přepis souhlásek i samohlásek. Výjimku jsem použila např. při vžitě formě jména Haile Selassie namísto správného, avšak nevžitého Hayle Sillase a to například i podoby známého jména Marie místo správného Maryam. Pro přepis jména Qared jsem použila přepis na Jared či Paraqletos na Parakletos které odpovídá nejlépe naší výslovnosti. Za některými jmény uvádím jejich přepis v geez.

1. Vznik a historický vývoj Tewahedo církve

V této kapitole si stručně shrneme historii religiozity na území dnešní Etiopie. Jednotlivé etapy vývoje si popíšeme od předkřesťanského období, kde se budeme věnovat popisu kultu hada či příchodu Falachů (etiopští Židé). Následuje pak část, která je věnovaná příchodu křesťanství a vzniku Etiopské ortodoxní Tewahedo církve v čele s jejím prvním biskupem Frumentiem a příchodem Devíti svatých. Pak bude následovat část věnovaná velké Aksumské říši, jejímu rozpadu a období izolace. Přiblížíme si situaci, která panovala ve 12. století, příchod dynastie Zagwé a Šalamounské dynastie. Dále pak navážeme popisem následujících staletí, která jsou ve znamení válek a problémů, které vyvrcholí celou reorganizací církve. Následuje popis, který je věnován 20. století, kdy došlo k osamostatnění Etiopské ortodoxní Tewahedo církve a následné marxistické revoluci, která uvrhla církvev do velmi těžkého období. V závěru kapitoly se budeme věnovat současné situaci Etiopské ortodoxní Tewahedo církve.

1.1. Předkřesťanské období

Podle tradičních zdrojů byl v Etiopii před příchodem křesťanství bok po boku přítomen judaismus a tradiční náboženství. Můžeme předpokládat, že docházelo k rychlému šíření náboženství a to v důsledku obchodních kontaktů s civilizacemi Blízkého východu. Nejstarším a nejrozšířenějším kultem zde byl kult hada, což potvrzují rytiny nalezené na stélách v Aksumu i některé odkazy v rané křesťanské tradici¹. V průběhu prvního tisíciletí před naším letopočtem pak do oblasti Etiopie proniká uctívání dalších božstev z Blízkého východu, Řecka či Říma², což dokládají různé nalezené nápisy a těmto božstvům zasvěcené chrámy, oltáře či sochy.

¹ Podle legendy Abba Aragawi, jeden z „devíti svatých“, kteří v 5. stol. evangelizovali Etiopii, založil klášter Debre Damo na vrcholu nepřístupné hory, kam se nechal vynést hadem, kterého tehdy lidé z okolí Aksumu stále uctívali. Viz PANKHURST, Richard. *The Ethiopians: a history*. s. 38.

² Např. hlavní bůh sábského pantheonu Almouqah, také sábská Astar (ekvivalent řecké Afrodité či římské Venuše), či řecký Zeus, Poseidon a Ares. Od 3. stol. spolu s rozvojem svébytnější etiopské kultury dostávají tato božstva i vlastní etiopská jména, např. z Arese je Mahrem a z Almouqaha je Semay.

Příchod judaismu do Etiopie je popsán v knize *Kebra Nagast*^{3,4} - ክብረ ነሐስ (Sláva králů), která, ač nejasného původu⁵, je v Etiopii velmi uctívaným textem. Tato kniha popisuje kromě jiného romantickou legendu o tom, jak se královna ze Sábý setkala s králem Šalamounem⁶ a zplodila s ním syna Minilika, který se v dospělosti vydává za svým otcem do Jeruzaléma a vrací se nazpět doprovázen mnoha Izraelity a také s sebou tajně přiváží Archu úmluvy⁷. Falaši, židovské kmeny žijící dodnes na severu Etiopie, pak jsou údajně potomky těchto prvních Židů⁸ a také etiopská královská dynastie odvozovala na základě tohoto příběhu svůj původ od krále Minilika I., resp. od krále Šalamouna a královny se Sábý⁹. Musíme zde poznamenat, že Falaši, a to zejména ti, kteří v nedávné době přesídlili do Izraele, vysvětlují svůj původ narozdíl od této legendy ještě jedním způsobem, a to tak, že jsou potomky kmene Dan, jednoho z deseti „ztracených kmenů“ severního Izraele, které byly v roce 722 př. n. l. poslány do vyhnanství asyrským panovníkem Šalmanezrem.¹⁰

1.2 Příchod křesťanství

Ve čtvrtém století se křesťanství stalo oficiálním náboženstvím Aksumského království. Z různých záznamů je však zřejmé, že křesťanství bylo na území Etiopie známo již mnohem dříve. Ve Skutcích apoštolů¹¹, sepsaných v letech 70 - 90, je například zmínka o sekretáři etiopské královny, který na cestě do Jeruzaléma potkal apoštola Filipa a nechal se jím pokřtít. Po svém návratu pak údajně křtil další obyvatele Etiopie. Křesťanství zde šířili i římsští kupci, kteří se usazovali v aksumském regionu a ve významných městech měli své modlitebny a praktikovali zde své náboženství¹².

³ Někdy též Kibre Negest, Kebre Negest, nebo Kebra Negast, v geez ክብረ ነሐስ

⁴ *Kebra Nagast - The Queen of Sheba and her only son Menyelek*. Přeložil E. A. Wallis Budge

⁵ Kniha je minimálně 700 let stará a byla údajně původně sepsána v koptštině, pak v roce 1225 přeložena do arabštiny a konečně v letech 1314-1322 vznikla její konečná podoba v jazyce geez viz SELLASIE, Mikre. *The Early Translation of The Bible...* s. 53-54.

⁶ Odkazy na toto setkání jsou i ve Starém Zákoně: První Královská 10: 1-13, 2. Letopisů 9: 1-12

⁷ Ta je údajně dodnes uložena v chrámu Panny Marie Siónské v Aksumu viz SELLASIE, Mikre. *The Early Translation of The Geez Bible...* s. 54.

⁸ Pro tuto domněnku potvrzuje např. to, že jejich náboženská praxe odpovídá před-talmudické době viz SELLASIE, Mikre. *The Early Translation of The Bible...* s. 58.

⁹ Tento fakt byl dokonce obsažen v 2. článku Revidované ústavy Etiopie z roku 1955

¹⁰ KAPLAN, Steven. Genealogies and Gene-ideologies: The Legitimacy of the Beta Israel (Falasha). *Social Identities*. July 2006. s. 447-455.

¹¹ Viz Skutky apoštolské 8: 26-40.

¹² ETHIOPIAN ORTHODOX CHURCH. *The Church of Ethiopia*. s. 3.

1.2.1 První biskup - Frumentius

Zavedení křesťanství jako státního náboženství Aksumské říše však nebylo spontánním výsledkem evangelizace, ale rozhodnutím krále. Příběh jeho konverze a zavedení křesťanství zaznamenal tehdejší církevní historik Tyrannius Rufinus¹³ zhruba takto: filosof z Tyru Meropius se vydal na cestu do Indie doprovázen dvěma mladičkými příbuznými Frumentiem¹⁴ - Ἐρμῆσιος a Aedesiem. V jednom africkém přístavu¹⁵ byla jejich loď místními obyvateli přepadena a celá posádka byla pobita, až na dva zmíněné chlapce, kteří byli odvedeni ke králi. Brzy si získali jeho důvěru i náklonnost a král je ustanovil svými osobními služebníky. Za čas král zemřel a královna, která měla zatím vládnout sama za svého nezletilého syna, je požádala, aby dále zůstali a pomohli jí zemi řídit. V té chvíli již dospělí mladí muži jí vyhověli. Starší z nich, Frumentius, se velmi zajímal o otázky víry. Vyhledával křesťany mezi římskými obchodníky, podporoval je v jejich víře a takto napomáhal šíření křesťanství¹⁶. Dokonce i nastávající král Ezana se stal křesťanem¹⁷. Když král dospěl a mohl sám řídit zemi, Frumentius a Aedesius jej požádali, aby mohli opustit Aksum. Aedesius se vrátil domů, ale Frumentius zamířil do Alexandrie, aby zde právě zvolenému patriarchovi Atanášovi¹⁸ popsal situaci v Aksumu a požádal jej o ustanovení biskupa, který by se staral o potřeby tamní rostoucí křesťanské komunity. Atanáš rozhodl, že sám Frumentius bude vysvěcen coby první aksumský biskup¹⁹. Frumentia pak Etiopané začali nazývat Abba Salama (Otec míru) nebo také Kassaté Berhan (Zjevitel světla)^{20,21}.

¹³ Historik, teolog a překladatel řeckých církevních děl do latiny. Žil v letech 345-410. Viz *Encyclopædia Britannica*. [online]. [cit. 10.1.2010]. Dostupný z WWW: <www.britannica.com/EBchecked/topic/512349/Tyrannius-Rufinus>.

¹⁴ řecky - Φρουμέντιος, *Frouméntios*

¹⁵ Zřejmě Adulis, který se nacházel na území dnešní Eritrey.

¹⁶ ETHIOPIAN ORTHODOX CHURCH. *The Church of Ethiopia*. s. 3-4.

¹⁷ Též Aezana. Vládl v Aksumu cca v letech 321-360 a je tedy prvním křesťanským panovníkem na světě vůbec. Zavedl titul Negus Nagast (Král králů), který etiopští vladaři používali až do roku 1970. Viz MOJDL, Luboš. *Etiopie*. s. 23.

¹⁸ Též Athanasius. Alexandrijský biskup od r. 328, křesťanský teolog a významný egyptský vůdce 4. století. Znám hlavně pro svou roli ve sporu s Ariem a ariánstvím, proti kterému celý život bojoval. Žil v letech 293-373. Viz *Encyclopædia Britannica*. [online]. [cit. 10.1.2010]. Dostupný z WWW: <www.britannica.com/EBchecked/topic/40590/Saint-Athanasius>

¹⁹ Důkazem o tom, že se tak skutečně stalo je např. dochovaný list římského císaře Constantia II z roku 356, kterým vyzývá aksumského krále Ezanu, aby poslal biskupa Frumentia do Alexandrie kvůli vyřešení doktrinálních sporů (ten tuto žádost zjevně ignoroval). Viz SELLASIE, Sergew. *Ancient and medieval Ethiopian History to 1270*. s. 120 a MOJDL, Luboš. *Etiopie*. s. 23.

²⁰ Frumentius byl později prohlášen za svatého a je takto uznáván v ortodoxních i katolické církvi. Viz *Encyclopædia Britannica*. [online]. [cit. 10.1.2010]. Dostupný z WWW: <www.britannica.com/EBchecked/topic/221140/Saint-Frumentius>.

Jakkoliv byl tento okamžik pro etiopskou církev významný a pozitivní, měl pro ni také jeden vcelku nepříjemný důsledek. Vytvořil totiž precedens, na jehož základě vznikla speciální alexandrijská jurisdikce nad etiopskou církví, která trvala dalších 1600 let. Etiopánům v rámci ní nebylo povoleno, aby byli svěceni na biskupy, vrchní představitel etiopské církve *abun*²² - አቡነ pocházel vždy z egyptské koptské církve a byl vybírán a posvěcován alexandrijským patriarchou²³.

K dokreslení situace je potřeba ještě dodat, že etiopská církev vznikala v době, kdy v rámci křesťanství vrcholil ariánský²⁴ spor. Alexandrijský patriarcha Atanáš byl pevným stoupencem nicejské ortodoxie a ve stejném duchu byl veden i Frumentius a tím i církev v Etiopii. Římský císař Constantinus I. Veliký²⁵ však neměl zájem na rozporech ve své říši a jeho syn Constantius II.²⁶ byl dokonce otevřeným zastáncem ariánství, a proto byl Atanáš opakovaně poslán do vyhnanství a na jeho stoupence, včetně nově vzniklé církve v Etiopii, byl za vlády Constantia II. činěn nátlak, aby se k ariánství přiklonili. Aksumské království a jeho křesťanská církev s Frumentiem v čele však těmto tlakům odolaly a dále se držely ortodoxní nauky.

Z uvedeného je zřejmé, že na rozdíl od okolních zemí, např. římského impéria, mělo rozšiřování křesťanství v Etiopii zcela jinou podobu. Nebylo náboženstvím nižších sociálních tříd a nebojovalo s odporem vladařů. Naopak jej zde mezi prvními přijala vládnoucí vrstva a mezi lidem bylo pak zcela přirozeně a dobrovolně přijímáno.

²¹ ETHIOPIAN ORTHODOX CHURCH, *The Church od Ethiopia*. s. 4-6.

²² V geez አቡነ, znamená „náš otec“, titul etiopského metropolitního biskupa viz ETHIOPIAN ORTHODOX CHURCH. *The Church od Ethiopia*. s. 6.

²³ Toto pravidlo se podařilo zlomit až v roce 1951, kdy byl po smrti posledního koptského abuna Kirila ustanoven první abun etiopské národnosti Anba Basilios. Této události předcházelo dlouhé diplomatické úsilí, ve kterém se významně angažoval i etiopský král Haile Selassie I. Viz MOJDL, Luboš. *Etiopie*. s. 63.

²⁴ Ariánství vycházelo z teze alexandrijského kněze Areia, podle něhož musela být doba, kdy Bůh Syn ještě nebyl, a že teprve z Boha Otce vzešel a je mu podřízen. Viz *Encyclopædia Britannica*. [online]. [cit. 10.1.2010]. Dostupný z WWW: < www.britannica.com/EBchecked/topic/34124/Arianism >.

²⁵ Nejvýznamnější císař pozdní antiky. Roku 313 vydal Edikt milánský, který ukončil pronásledování křesťanů. Roku 324 přesouvá hlavní město římské říše do města Byzantion (později přejmenováno na Constantinopolis). Roku 325 svolal do města Nicea 1. ekumenický koncil. Žil v letech 272-337. Viz *Encyclopædia Britannica*. [online]. [cit. 10.1.2010]. Dostupný z WWW: < www.britannica.com/EBchecked/topic/133873/Constantine-I >.

²⁶ Od roku 337 císař římské říše na východě (ostatní části spadaly pod jeho bratry) a od roku 353 jediný vládce celé římské říše. Otevřeně podporoval ariánství. Žil v letech 317-361. Viz *Encyclopædia Britannica*. [online]. [cit. 10.1.2010]. Dostupný z WWW: < www.britannica.com/EBchecked/topic/134089/Constantius-II >.

V následujících třech stoletích se proto křesťanství v Aksumském království pod záštitou jeho vládců dále nerušeně rozšiřovalo a prosperovalo. Jeho další vývoj pak významně ovlivnily dvě důležité události. První z nich je příchod tzv. Devíti svatých a druhou je překlad knih Bible do jazyka geez²⁷. Obojí spolu souviselo.

1.2.2 Devět svatých

Kolem roku 480 přichází do Aksumu devět křesťanských misionářů, tzv. Devět svatých. Byli to Abba²⁸ Panteleon, Abba Garima (Izák, nebo Ješaq), Abba Aftse, Abba Guba, Abba Alef, Abba Jemata, Abba Liqanos, Abba Aragaj a Abba Sehma. Pocházejí z různých částí východní římské říše, např. z Konstantinopole či ze Sýrie²⁹. Nejprve zřejmě strávili několik let v Egyptě v klášteře založeném Pachomiem³⁰ a pak pokračovali do Aksumu. Tehdejší aksumský panovník Ella Amida je přijal vlídně a stejně tak i obyvatelé jeho království. Tito misionáři pak nejprve nějaký čas v Aksumu studovali místní jazyk a zvyky a poté se vydali do různých částí království, aby šířili víru a zakládali kláštery a klášterní komunity³¹.

Devět svatých přispělo také významnou měrou k rozvoji církevní organizace, liturgie a literatury v jazyce geez. Obohatili dokonce jazyk geez i o několik nových slov³² a s velkou pravděpodobností se také významně zasloužili o překlad Bible do jazyka geez³³.

1.2.3 Překlad Bible do geez

V otázce kdy, kým a z jakého jazyka byla Bible přeložena do jazyka geez nepanuje dosud díky nedostatku jasných důkazů obecná shoda. Z dostupných informací

²⁷ Jihosemitský jazyk ze severní části Etiopie, jazyk geez vznikl na přelomu letopočtu ze souhláskového písma jihoarabských Sabejců. Jako jediný semitský jazyk se píše zleva doprava. V současné době jde o liturgický jazyk Etiopské ortodoxní Tewahedo církve.

²⁸ Znamená „otec“, titul etiopských církevních vůdců.

²⁹ Zřejmě byli ve svých zemích pronásledováni kvůli odmítání závěrů Chalcedonského koncilu viz SELLASSIE, Mikre. *The Early translation...* s. 73.

³⁰ Považován za zakladatele křesťanských mnišských komunit. Za svého života založil v Egyptě devět klášterů a tento koncept se pak rozšířil z Egypta do Palestiny, Sýrie a dále. Žil v letech 292-348. Viz *Encyclopædia Britannica*. [online]. [cit. 10.1.2010]. Dostupný z WWW: <www.britannica.com/EBchecked/topic/437526/Saint-Pachomius>.

³¹ ETHIOPIAN ORTHODOX CHURCH. *The Church od Ethiopia*. s. 7-8.

³² Jde o slova, která pocházejí zřejmě ze syrštiny, např. haimanot - náboženství, qasis - kněz, ta'ot - modla, viz ETHIOPIAN ORTHODOX CHURCH. *The Church od Ethiopia*. s. 8-9.

³³ Ukázka písma geez viz obrazová příloha, foto č. 7.

se však jeví nejpravděpodobnější, že zdrojem pro překlad Starého zákona byla Septuaginta³⁴, tedy řecký překlad hebrejského textu, který vznikl v Alexandrii v první polovině třetího století př. n. l. Také Nový zákon byl zřejmě překládán do geez z řečtiny³⁵. Z jazykových rozborů je dále zřejmé, že překlad nebyl vytvořen jedním překladatelem, ale podílelo se jich na něm několik, a to v průběhu několika staletí. Z dostupných informací se má tedy za to, že práce na překladech Bible do geez začala již za doby působení biskupa Frumentia a probíhala dále i za časů Devíti svatých, kteří zřejmě přeložili její značnou část. Lze tedy konstatovat, že první překlad Bible do geez byl tedy vytvořen mezi polovinou čtvrtého a koncem šestého století³⁶.

Devět svatých se kromě Bible zasloužilo také o překlady dalších významných náboženských textů. Pod názvem *Querlos* (Cyril) byla např. přeložena práce *De Recta Fide ad Imperatorem* alexandrijského patriarchy Cyrila, která je dodnes základem učení etiopské církve³⁷.

Dalším přínosem působení Devíti svatých byl rozvoj církevní hudby. Jedním z jejich žáků byl totiž Jared - ቅዱስ ያራድ³⁸, aksumský učenec, který stvořil etiopskou církevní hudbu i systém hudební notace. Jaredova hudba je v Etiopii ve stejné podobě používána dodnes a patří k jedné z nejzajímavějších na světě.

1.3 Úpadek Aksumu, období izolace a konfliktů

Počátkem šestého století, za vlády krále Kaleba³⁹, prožíval Aksum vrchol své moci a slávy. Aksumské království tehdy zahrnovalo kromě etiopského území také jižní část obchodně zajímavého arabského poloostrova a král Kaleb byl mocným spojencem

³⁴ ULLENDORFF, Edward. *Ethiopia and the Bible*. s. 10.

³⁵ Viz LUDOLF, Hiob. *Historia Aethiopica*.

³⁶ Následně byl tento překlad podroben několika revizím. První revize Starého zákona proběhla poměrně záhy (koncem sedmého století) podle hebrejského originálu a vedla především ke změnám v dělení kapitol. Druhá, větší revize pak proběhla ve čtrnáctém století a byla založena buď opět na hebrejském originálu, anebo (což je obecně přijímáno jako pravděpodobnější) na jeho arabském překladu. Viz SELLASIE, Mikre. *The Early Translation...* s. 62-63.

³⁷ ETHIOPIAN ORTHODOX TEWAHEDO CHURCH. *The Church of Ethiopia, A Panorama of History and Spiritual Life*. s. 8.

³⁸ V Etiopii považován za svatého, žil údajně v letech 505-571. Viz ETHIOPIAN ORTHODOX TEWAHEDO CHURCH. *The Church of Ethiopia, A Panorama of History and Spiritual Life*. s. 8.

³⁹ Známý též jako Ella Asbeha. Jeden z nejlépe zdokumentovaných aksumských panovníků. Později uznán za svatého. Viz MOJDL, Luboš. *Etiopie*. s. 24-25.

římského císaře Justiniána⁴⁰. Ještě v závěru své vlády však přišel Kaleb o své arabské panství a vzrůstající vliv římské a perské⁴¹ říše Aksum postupně připravoval i o příjmy z obchodu. Následná arabská expanze od sedmého století pak dokončila izolaci Aksumského království. Aksum ztratil své přístavy na africkém pobřeží a stal se v podstatě vnitrozemským státem.

1.3.1 První hidžra

Ještě předtím však na začátku sedmého století došlo k události, která významně ovlivnila budoucí vztahy Etiopie s okolním muslimským světem. V té době začal Muhammad šířit v Mekce své nové náboženství, islám, a zpočátku musel on i jeho následovníci čelit tvrdému odporu tamní vládnoucí vrstvy. Kolem roku 615 pak zhruba stovka jeho následovníků odchází ve dvou etapách do křesťanské Etiopie⁴². Historici se zcela neshodují na příčinách jejich odchodu, ale jako nejpravděpodobnější se jeví to, že zde hledali útočiště, aby přestáli nejhroší dobu pronásledování⁴³. Tehdejší aksumský král⁴⁴ této skupině pod vedením Jafara ibn Abi Taliba azyl poskytl a navíc je odmítl uprchlíky vydat delegaci Kurajšovců, která si je později přijela vyžádat.

Mojdl⁴⁵ k tomu dále píše:

„Když potom prorok Muhammad vzkázal, že se uprchlíci mohou vrátit do své země, požádal aksumského krále, aby také přijal novou víru. Ten zdvořile odmítl, ale uprchlíky propustil s mnoha dary. To učinilo na Muhammada velký dojem a nařídil svým stoupencům, aby nevedli válku proti Etiopii, což bylo, až na výjimky, většinou dodržováno.“

Toto tvrzení můžeme podložit různými Hadithy, ve kterých jsou zmínky o tzv. „chráněném lidu“, což se uvádí, že se jedná o Židy a křesťany. Tuto skutečnost můžeme

⁴⁰ Jeden z nejvýznamnějších panovníků pozdního starověku, známý jako Justinián Veliký. Za jeho vlády získala římská říše zpět značnou část svých západních území (včetně města Říma), došlo k rozvoji kultury (byla postavena např. Hagia Sophia) a reformě práva (Corpus Juris Civilis). Žil v letech 483-565.

⁴¹ Říše Sasánovců vládnoucích ve starověké Persii v letech 224 až 651. Viz *Encyclopædia Britannica*. [online]. [cit. 10.1.2010]. Dostupný z: < www.britannica.com/EBchecked/topic/308858/Justinian-I >.

⁴² MENDEL, Miloš. *Hidžra*. s. 32.

⁴³ TAUER, Felix. *Svět Islámu*. s. 24.

⁴⁴ Král Ashama ibn Abjar (zřejmě totožný s králem Armahem) v arabských zdrojích označovaný též variantou titulu Negus jako al-Najashi (النجاشي).

⁴⁵ MOJDL, Luboš. *Etiopie*. s. 27.

pozorovat nejenom na území Etiopie, ale také v Egyptě, kde bylo velké zastoupení koptských křesťanů⁴⁶.

Většina z uprchlíků se navrátila zpět v roce 622 do Medíny, část však až v roce 628⁴⁷, přičemž mnozí historici se domnívají, že důvody jejich setrvání byly pravděpodobně spojené s obchodem. Tuto výpravu lze tedy dle M. Cooka⁴⁸ označit za „první hidžru“, neboli opuštění svého domova z důvodů víry, a Mendel⁴⁹ k tomu dodává:

„Jakkoliv je dvojnásobná hidžra části muslimů do Etiopie roku 615 nezvratným historickým faktem, patrně navždy zůstane nezodpovězena řada detailů, jež ztíží seriózní interpretaci této kapitoly raných dějin islámu.“

Snad i díky této události není soužití muslimů a křesťanů v Etiopii tak problematické, jako v mnoha jiných zemích, což dokládá i vyjádření současné hlavy etiopské ortodoxní církve abuna Paulose:

„Objevil se pouze krátký příznak války mezi muslimy a křesťany, ale to šlo o invazi z vnějšku. Nezaznamenali jsme v dějinách událost, kdy by došlo ke srážkám způsobených tím, že jedni jsou muslimové a druzí křesťané.“⁵⁰

1.3.2 Úpadek Aksumu

Vznik a následné rychlé šíření islámu na Blízkém východě mělo na aksumské království obrovský dopad. Bohatství i kultura Aksumu vždy vycházely z jeho mezinárodních námořních kontaktů a ty byly nyní zničeny. Jeho přístavy na pobřeží Rudého moře postupně obsadili muslimové a z těchto muslimských přístavů dále proudili na etiopské území muslimští obchodníci, usazovali se zde a zakládali osady. Od aksumského krále měli dovoleno svobodně vyznávat svou víru, což byla podmínka,

⁴⁶ Skutečnost, že se Arabové k Egyptanům chovali ohleduplně, pravděpodobně podpořily i Muhammadovy příznivé výroky o Koptech jako o duchovních předchůdcích a spojencích Arabů, kteří jim pomohou bránit islám. Muhammadovi se připisuje i výrok, na který arabští panovníci později rádi zapomínali: „Při životě Ibráhímově nedovolím, aby jediný Kopt platil daň z hlavy“. Muhammadova náklonnost ke Koptům také zřejmě pramenila z jeho konkubinátu s Koptkou Marií a z úcty k „matce prvního muslima“ - Hagar. Viz CHAULEUR, Sylvestre. *Histoire des Coptes d'Égypte*. s. 74-96.

⁴⁷ *Korán*. Přeložil Ivan Hrbek. s. 28. Tomuto tématu se Hrbek věnuje v předmluvě.

⁴⁸ COOK, Michael. *Muhammad*. s. 60.

⁴⁹ MENDEL, Miloš. *Hidžra*. s. 36.

⁵⁰ ADÁMEK, H.- MIKEŠ, P. *Čas je dar Afriky. Etiopie*. s. 107.

kteřou jim vyjednali muslimští vládcové Egypta⁵¹. Za čas se tyto muslimské osady staly i politickou silou a vznikaly malé sultanáty, které postupně připravovaly Aksum o další a další příjmy z obchodu. Aksum se tak stal chudnoucím vnitrozemským státem.

Slábnoucí moc aksumského panovníka měla důsledky i na vnitřní stabilitu království. Aksumské panství nebylo nikdy homogenním útvarem, ale vždy se skládalo z množství menších království, která Aksumu podléhala⁵². Nyní se začala některá z těchto království více osamostatňovat a revoltovat proti centrální moci.

Z této doby pochází i legendární, údajně židovská, královna Gudit⁵³, která měla kolem roku 960 v čele své armády na čas ovládnout slábnoucí aksumskou říši, pronásledovat křesťany a ničit jejich kostely i další památky.

1.4 Dynastie Zagwé

Z oslabeného aksumského království vyšla v polovině dvanáctého století nová křesťanská vládnoucí dynastie Zagwé. Jejím centrem bylo město Adefa či Roha, dnes Lalibela. Vzhledem k tomu, že pocházeli z regionu Agaw⁵⁴, měli vladaři této dynastie svůj vlastní jazyk, ale při ceremoniích stále používali geez.

Nejznámějším panovníkem této dynastie je král Gebre Mesqel Lalibela, kterému je připisováno vybudování monolitických skalních chrámů v hlavním městě říše, jež bylo později podle něj přejmenováno na Lalibela^{55,56}.

1.5 Šalamounovská dynastie

V roce 1270 n. l. nahradil vůdce Yekuno Amlak⁵⁷, pocházející z regionu Amhara, posledního krále dynastie Zagwé a nastolil tak novou vládnoucí dynastii. Svůj

⁵¹ Vliv Egypta vycházel z alexandrijské jurisdikce nad etiopskou církví, která zas měla velký politický vliv na etiopském území.

⁵² Odtud také používaný panovnický titul Negus Nagast (Král králů).

⁵³ Těž Yodit, nebo Judith. Viz MOJDL, Luboš. *Etiopie*. s. 27-29.

⁵⁴ Odtud název dynastie, neboť Ze-Agaw znamená „z Agaw“

⁵⁵ Král Lalibela chtěl údajně takto zbudovat nový Jeruzalém, jako reakci na obsazení „starého“ Jeruzaléma muslimy v roce 1187. Proto má řada míst v Lalibele biblická jména (např. řeka Jordán, Adamův hrob, Boží muka). Traduje se legenda, že sám Lalibela se podílel na stavbě chrámů, a že mu pomáhali ze stavbou sami andělé. Viz MOJDL, Luboš. *Etiopie*. s. 31.

⁵⁶ Viz obrazová příloha, foto č. 22, 23, 24.

⁵⁷ Vládl v letech 1270-1285. Viz MOJDL, Luboš. *Etiopie*. s. 32.

královský původ přitom odvozoval od posledního aksumského krále a navázal tím na původní královskou linii, jež odvozovala svůj původ od krále Šalamouna a královny ze Sáby. Tato obnovená Šalamounovská dynastie se pak v Etiopii udržela až do dvacátého století.

Odkaz na židovské kořeny měl pro Yekuno Amlaka velký význam, neboť sloužil jako jednotící prvek celého království, které bylo obklopeno ze všech stran jinověrci, buď muslimy, nebo pohany. Inspirováni Biblií, připadali si Etiopové v této situaci podobní izraelitům a tuto myšlenku v rámci své kultury dále rozvíjeli⁵⁸. Tehdy také vzniká konečná podoba knihy *Kebrā Nagast* (Sláva králů), ve které je onen legendární příběh o Šalamounovi a královně se Sáby zachycen.

Nejvýznamnějším raným králem Šalamounovské dynastie byl pak vnuk jejího zakladatele Amda Sion, který si jako král Gebre Meskel (Služebník kříže) za své vlády v letech 1314–1344 podrobil řadu okolních muslimských států a významně rozšířil etiopské království směrem na jih a jihozápad⁵⁹. Podle Ullendorffa byl jedním z nejvýznamnějších etiopských panovníků všech dob a někteří historikové jej dokonce považují za pravého zakladatele Etiopie.

Další velmi významnou postavou byl král Zara Jaqob⁶⁰ (Sémě Jákobovo), který vládl v letech 1434–1468. Podařilo se mu vnitřně sjednotit a posílit království a zasloužil se také o určité církevní reformy. V době jeho nástupu na trůn existoval totiž v Etiopii již skoro sto let trvající spor o to, kdy by se měl světit biblický šabat. Jedna skupina, věrná koptským nařízením, říkala, že by se měl slavit jen v jednom dni, zatímco druhá, věrná odkazu mnicha Euostateuose - ኤዎስጥጥዮስ, prosazovala šabaty dva, slavené v sobotu a v neděli. Králi se podařilo koptské biskupy přesvědčit, aby akceptovali způsob, který prosazoval Euostateuos a ten se udržel v Etiopii dodnes.

⁵⁸ MOJDL, Luboš. *Etiopie*. s. 32-33.

⁵⁹ PETRÁČEK, Karel. *Etiopie*. s. 38.

⁶⁰ Tež Zar'a Ya'qob nebo Zera Yacob. Žil v letech 1399-1468. V roce 1439 vyslal církevní delegaci na koncil ve Florencii a při té příležitosti udělil papež etiopským kněžím právo vykonávat obřady v jazyce geez v kapli Santo Stefano dei Mori ve Vatikánu, což je údajně využíváno dodnes. Florentským koncilem byl Zara Jaqob v roce 1441 prohlášen za legendárního Kněze Jana, který měl podle pověstí, jež Evropou kolovaly od 12. do 17. století, vládnout křesťanskému národu ztracenému kdesi v Orientu mezi muslimy a pohany. Viz MOJDL, Luboš. *Etiopie*. s. 33 a PETRÁČEK, Karel. *Etiopie*. s. 39.

1.5.1 Rozvoj klášterů

Jak bylo řečeno, za časů působení Devíti svatých vznikly na území aksumského království první kláštery a klášterní komunity, které se staly kulturními a duchovními centry Etiopie. Hranice království postupně posouvaly směrem na jih a jihozápad, ale ti, kdož z těchto částí království chtěli proniknout do literárních či církevních nauk, museli i nadále kvůli tomu cestovat vždy až na sever země. Obvykle se tito lidé pak vraceli zpět do svých domovů a zakládali tam malé školy, ovšem až do poloviny třináctého století žádná z nich nenabyla většího významu.

Teprve v roce 1248 mnich jménem Ijasus Moa⁶¹ (Ježíš zvítězil) založil u jezera Hayq malou klášterní školu, která se postupně stala významným místem křesťanské vzdělanosti. Říká se, že i obnovitel Šalamounovské dynastie Yekuno Amlak byl jedním z jejích žáků a tato škola byla pak i nadále důležitým kulturním centrem králů této dynastie.

Kromě toho vchovala tato škola celou řadu klíčových církevních postav, které pak zakládaly další etiopské kláštery a klášterní komunity. Jedním z nich je například Takle Haimanot⁶² - ተክለ ሃይማኖት (Strom víry), který v roce 1284 založil klášter Debre Atsbo. Ten byl v 15. století přejmenovaný na Debre Libanos⁶³ a stal se jednou z nejdůležitějších církevních institucí v Etiopii, neboť jeho představený⁶⁴ má titul *ečege* (v geez znamená starší), což je po titulu abun druhý nejdůležitější post v hierarchii Etiopské ortodoxní Tewahedo církve⁶⁵.

Dalším důležitým duchovním vůdcem byl již zmíněný Euostateos⁶⁶, který založil početnou klášterní komunitu v Seraye, na území dnešní Eritrey. Prosazoval svěcení dvou šabatů, starozákonního a novozákonního. Díky tomuto učení byl Euostateos považován koptskou církví za heretika. Později proto opustil Etiopii a přes Egypt a Jeruzalém se dostal až na území Arménie, kde zemřel. Zůstala však po něm velmi vlivná skupina následovníků, která dala vzniknout jedné ze dvou hlavních

⁶¹ Předtím studoval mnoho let v klášteře Debre Damo. Žil přibližně v letech 1214-1294. Viz PETRÁČEK, Karel. *Etiopie*. s. 38.

⁶² Též poangličtěně Tekla Haymanot. Žil přibližně v letech 1215-1313. Viz THE ETHIOPIAN ORTHODOX CHURCH. *The Church of Ethiopia*. s. 21. Viz také obrazová příloha, foto č. 36.

⁶³ Viz obrazová příloha, foto č. 33, 34, 35.

⁶⁴ Představený kláštera se v Etiopii nazývá *abbot*.

⁶⁵ THE ETHIOPIAN ORTHODOX CHURCH. *The Church of Ethiopia*. s. 20-21.

⁶⁶ Též Ewostateos. Viz THE ETHIOPIAN ORTHODOX CHURCH. *The Church of Ethiopia*. s. 21.

klášterních škol v etiopské církvi. Tou druhou, vedle Euostateuose, je škola Takle Haimanot (viz obrazová příloha č. 2.3)⁶⁷.

Musil ve své knize z roku 1934 tyto dvě školy popisuje následovně:

„Mniši se řídí řeholí sv. Pachomia a dělí se na dvě skupiny. První skupina uznává Taklahaimanota, mnicha ze Šoy, který zemřel v roce 1312. Druhá skupina vyznává Euostateuose, mnicha z Tigre, který zemřel v roce 1344. V zájmně se liší v názoru na pojetí božství Krista. Takla Haimanotovi stoupenci věří, že Kristus, byl při křtu od Boha Otce pomazán Duchem svatým, stal se spolu bohem, kdežto druhá skupina říká, že Kristus je podle těla pouze syn Mariin, jemuž byla božská přirozenost později udělena. Abun a ečage jsou z řehole Takla Haimanot.“⁶⁸

Můžeme jen konstatovat, že na tomto učení se nic nezměnilo, jen od roku 1959, kdy dochází k osamostatnění etiopské ortodoxní církve od koptské, obě funkce, jak abuny tak ečageho, vykonává patriarcha.

1.5.2 Války s muslimy a problematické vztahy s Evropou

Nedlouho po konci vlády krále Zara Jaqoba začala Etiopie opět vnitřně slábnout, což otvíralo příležitosti pro její nepřátele, kteří byli navíc díky svým obchodním kontaktům lépe vyzbrojeni.

V roce 1531 podnikl zničující invazi do Etiopie muslimský generál somálského původu Ahmad ibn Ibrihim al-Ghazi, přezdívaný Gragn - ግራን, což v amharštině znamená levoruký⁶⁹. Během více než deset let trvajících bojů ovládl skoro tři čtvrtiny etiopského území, zničil řadu cenných památek, donutil konvertovat k islámu velké množství křesťanského obyvatelstva a do svého adalského sultanátu s centrem v Hararu odvezl nezměrné množství kořisti pocházející z vydrancovaných etiopských klášterů⁷⁰.

Etiopští panovníci mu nedokázali účinně vzdorovat, a tak nakonec v roce 1541 požádal král Galawdewos o pomoc Portugalce. Ti mu poslali 400 mušketýrů vedených synem Vasca de Gamy Cristóvãem. Po sérii bojů, ve kterých padl i portugalský vůdce Cristóvão de Gama, byl v bitvě u Wayna Daga v únoru 1543 Ahmad Gragn poražen a zabit. Tím skončila jedno z nejhorších období etiopské historie⁷¹.

⁶⁷ Tamtéž. s. 22-23.

⁶⁸ MUSIL, Alois. *Lev ze Kmene Judova*. s. 29-30.

⁶⁹ PETRÁČEK, Karel. *Etiopie*. s. 40-41.

⁷⁰ Tamtéž. s. 40.

⁷¹ Tamtéž. s. 40-41.

Kontakty s Portugalci nadále pokračovaly, ale ti neměli zájem jen na obchodu či kulturní výměně, nýbrž považovali za své poslání konvertovat Etiopce na římské katolíky, což v určitých okamžicích podporovali i sami etiopští vladaři⁷². To vedlo postupně k řadě konfliktů, až v roce 1632 král Fasila (Fasiledos)⁷³ jezuitské misionáře ze země vykázal. Tato pro Etiopce nepříjemná zkušenost měla za následek to, že se etiopská církev na dalších 200 let uzavřela všem vnějším vlivům, ujasňovala si své doktrinální pozice, řešila vnitřní rozdrobenost a procházela obdobím vnitřní obnovy⁷⁴.

1.6 Období reorganizace

Na počátku devatenáctého století se Etiopie opět ocitla v situaci, kdy centrální moc byla velmi slabá a v zemi spíše existovala celá řada menších panství, která vzájemně bojovala o moc. Situace v církvi byla obdobná, neboť zde existovaly tři doktrinální směry, které mezi sebou soupeřily, přičemž každý z nich měl určitou duchovní, politickou a mocenskou podporu⁷⁵: *Tewahedo*⁷⁶, *Qebat* a *Tsegga Lej*⁷⁷.

Tewahedo znamená „jednota“ a tato doktrína, jež byla oficiální pozicí alexandrijské církve, vyznávala jednotu dvou podstat Krista, božské a lidské, bez splynutí a oddělení. Svými oponenty byla také někdy nazývána *Karra*, což znamená „nůž“, protože striktně „odřezávala“ jiná učení. *Qebat* znamená „pomazání“ a tato doktrína, zastávaná zejména Euostateuovou školou, zdůrazňovala význam pomazání Duchem svatým na sjednocení božské a lidské podstaty v Kristu. *Tsegga Lej* znamená „Syn milosti“ a tato doktrína, zastávaná školou Takle Haimanot, zastávala teorii tří zrození Krista: božského zrození Syna z Otce, lidského zrození Syna z Panny Marie a zrození z milosti Ducha Svatého po vtělení.

V roce 1855 se ujímá vlády Tewodros II., zemi po dlouhém období znovu sjednocuje a snaží se jí modernizovat. V rámci církve prosazuje doktrínu *Tewahedo* zastávanou oficiálním představitelem alexandrijské jurisdikce abunem Salamou.

⁷² Římský katolicismus podporoval např. panovník Susneyos (1604-1632), který, když se přesvědčil o odporu obyvatelstva proti přijetí katolických doktrín, se vzdal trůnu ve prospěch svého syna Fasila

⁷³ Též Fasiladas. Vládl v letech 1632-1667 jako král Alam Sagad (Ten, kterému se klaní svět). Hlavní město říše přenesl do Gonderu, kde dodnes stojí jeho slavný hrad. Viz PETRÁČEK, Karel. *Etiopie*. s. 41.

⁷⁴ PETRÁČEK, Karel. *Etiopie*. s. 41-43.

⁷⁵ CRUMMEY Donald. *Land and society in the Christian Kingdom of Ethiopia*. s. 104.

⁷⁶ Též *Tawahedo* nebo *Tewahido*.

⁷⁷ V literatuře též uváděno jako *YäSäga Lej*.

Tewodros II. se obával muslimských států na severu země a proto dopisem oficiálně požádal Napoleona III., některé panovníky německých států, ruského cara a britskou královnu Viktorii o podporu.⁷⁸ Jeho dopis se však údajně ke královně vůbec nedostal a zoufalý Tewodros II. se rozhodl vynutit si pozornost násilím. Uvěznil britského konzula Camerona, čímž však vyvolal jen odvetnou britskou výpravu vedenou sirem Charlesem Robertem Napierem, který je znám z působení v Indii. Tewodros II. v tomto boji podlehl a místo potupného osudu zajatce raději volí v roce 1868 sebevraždu. Tu spáchal paradoxně pistolí, kterou mu darovala královna Viktorie⁷⁹.

V roce 1872 se ujímá vlády Johannes IV. V roce 1878 svolává do Boru Méda blízko jezera Hayq církevní radu, která ukončila dlouhotrvající doktrinní pře v etiopské církvi a jako jedinou nadále povoluje jen doktrínu Tewahedo, tedy oficiální doktrínu alexandrijské církve^{80,81,82}. Závěry rady dále omezovaly vliv katolických misí a důrazně prosazovaly v rámci státu etiopské ortodoxní křesťanství. V důsledku toho došlo v následujících letech k hromadné re-konverzi obyvatel v regionech, v nichž naopak v 16.století, v době kdy jim vládl Ahmad Gragn, došlo k nucené islamizaci.

V roce 1881 jsou do Etiopie na Johannesovu žádost kvůli podpoře misijních aktivit posláni hned čtyři koptští biskupové. Od dob krále Zara Jaqoba (15. stol.) byl přitom vždy ustavován jen jeden⁸³.

Johannes umírá roku 1889 v bitvě Gallabatu, kde bojoval se súdánskými mahdisty, a na jeho místo nastupuje císař Minilik II. (Menelik). Pokračuje v modernizaci země i v podpoře etiopského křesťanství. Buduje silnice, železnice, nemocnice, školy a kostely, zavádí etiopskou měnu. Hlavní městem země se stává Addis Abeba. V bitvě u Adwy roce 1896 poráží italskou invazní armádu a Itálie uznává etiopskou nezávislost. Za jeho vlády se ustavují etiopské hranice tak, jak je známe dnes⁸⁴.

⁷⁸ MOJDL, Lubor. *Etiopie*. s. 40-41.

⁷⁹ PETRÁČEK, Karel. *Etiopie*. s. 47.

⁸⁰ CRUMMEY, Donald. *Land and society in the Christian Kingdom of Ethiopia*. s. 208.

⁸¹ CRUMMEY, Donald. *Cambridge History of Christianity*. s. 481-482.

⁸² ETHIOPIAN ORTHODOX TEWAHEDO CHURCH. *The Church of Ethiopia*.... s. 32.

⁸³ Tamtéž. s. 32.

⁸⁴ MOJDL, Luboš. *Etiopie*. s. 48-52.

Minilik II. umírá v roce 1913. Jeho následníkem byl jeho vnuk Ijasu⁸⁵, ale kvůli jeho příklonu k islámu byl v roce 1916 sesazen. To byla jasná ukázka vlivu, který Etiopská ortodoxní Tewahedo církev měla na státní záležitosti⁸⁶. Císařovnou se pak stala Minilikova dcera Zawditu a regentem byl ustaven Ras Tafari. V roce 1930 císařovna umírá a Ras Tafari je korunován jako císař Haile Selassie I. (v geez jméno znamená „moc sv. Trojice“)⁸⁷.

Ještě jako regent Ras Tafari reorganizoval a modernizoval stát. Zajistil Etiopii přijetí do Společnosti národů. Jako císař Haile Selassie pak zavedl první etiopskou ústavu a vytvořil parlament. V roce 1931 oficiálně požádal mezinárodní společenství, aby používalo označení Etiopie, namísto dosavadního Abyssinia (Habeš)⁸⁸.

1.6.1 Osamostatnění Etiopské ortodoxní Tewahedo církve

V roce 1926 umírá poslední ze čtyřech koptských biskupů ustavených v roce 1881 za vlády Johannese IV. V etiopské ortodoxní církvi v té době vrcholily tendence po vymanění se z vlivu alexandrijské jurisdikce, a proto následuje několik let diplomatických vyjednávání, kterých se kromě koptské církve účastnila i etiopská vláda. Výsledkem těchto jednání bylo ustavení nového koptského abuna Qerillose a dohoda, že pět významných etiopských mnichů bude vysvěceno coby diecézní biskupové⁸⁹.

Italská okupace v roce 1935 byla pohromou jak pro stát, tak pro církev. Císař Haile Selassie opustil zemi, stejně tak abuna Qerillos⁹⁰. Dva z etiopských biskupů byli popraveni a mnoho Etiopců bylo zabito, včetně 297 mnichů z kláštera Debre Libanos⁹¹.

V době okupace hrála důležitou roli církev v exilu. Pozdější abuna Basilios sídlil v Jeruzalémě a odtamtud organizoval podporu diaspory po celém světě⁹².

⁸⁵ Zvaný Lidž Ijasu (doslava chlapec, feudální titul prince). Viz MOJDL, Luboš. *Etiopie*. s. 52.

⁸⁶ Ijasu se příklonem k islámu nejen postavil proti převážné části obyvatel Etiopie, ale to mělo i mezinárodní politický význam. Neboť se tím postavil na stranu Rakouska, Německa, Turecka a tím znepokojil Brity, Francouze a Italy. Viz MOJDL, Luboš. *Etiopie*. s. 53.

⁸⁷ PETRÁČEK, Karel. *Etiopie*. s. 55-60.

⁸⁸ MOJDL, Luboš. *Etiopie*. s. 52-58.

⁸⁹ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox...* s. 34-35.

⁹⁰ PETRÁČEK, Karel. *Etiopie*. s. 57.

⁹¹ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox...* s. 136.

⁹² Tamtéž. s. 37.

V roce 1941 Britové Etiopii osvobodili a císař i abun se vrátil do země. Následně byla znovu obnovena i jednání s koptskou církví ohledně etiopské autonomie. V roce 1948 konečně koptská synoda ustanovila, že etiopští mniši mohou být metropolitou Qerillem ustavováni biskupy a že po jeho smrti může být vysvěcen první etiopský metropolita. Tento výsledek byl etiopskou církví akceptován⁹³.

V roce 1951 abuna Qerillos umírá a na jeho místo je zvolen první etiopský metropolita abuna Basilios. Tím Etiopská ortodoxní církev dosáhla po 1600 letech samostatnosti⁹⁴.

Autonomie etiopské církve byla potvrzena v roce 1959, kdy byl titul jejího nejvyššího představitele povýšen z metropolity na patriarchu⁹⁵.

1.7 Konec monarchie, revoluce a současný vývoj

Císař Haile Selassie se mezitím snažil pokračovat v reformách a modernizaci ještě nedávno čistě feudálního státu. Potřebné změny byly však často natolik zásadní, že neměl politickou odvalu či moc je prosazovat. Zůstávalo tak u kompromisů a v zemi vzrůstalo napětí, způsobené také centralizací moci v rukou císaře⁹⁶.

V roce 1960 došlo k prvnímu pokusu o státní převrat. Ten byl potlačen, ale další vývoj napětí ve společnosti nesnížil. V roce 1974 proto došlo k druhému pokusu o převrat a ten byl úspěšný⁹⁷.

V roce 1972 došlo k rozluce státu a církve a po revoluci a svržení císaře Haile Selassie v roce 1974 byl církvi zabaven a zestátněn její majetek, který tvořil zhruba jednu třetinu celého státního majetku. Církev tím byla zbavena zdrojů svých příjmů a dostala se do existenčních potíží, které vyřešila zavedením příspěvků od svých farníků. 12. září 1974 byl císař sesazen a vlády v zemi se ujala Prozatímní vojenská správní rada – Derg (rada), v čele s Mengistu Haile Mariamem. Došlo k zestátnění nejen církevního majetku, ale i majetku velkých podniků a masovým represím. Od 13. prosince 1974 byla Etiopie oficiálně socialistickým státem, ve kterém ztratilo křesťanství své výsadní

⁹³ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox...* s. 36-37.

⁹⁴ Tamtéž. s. 37.

⁹⁵ Tamtéž. s. 37.

⁹⁶ Tamtéž. s. 36.

⁹⁷ MOJDL, Luboš. *Etiopie*. s. 70-73.

postavení. Protože se odmítl podřídit režimu, byl v roce 1976 druhý etiopský abuna Theophilos uvězněn a o rok později popraven⁹⁸.

V letech 1977 – 78 Etiopie čelila somálské invazi, v čemž jí významně přispěla pomoc Sovětského svazu a Etiopie se tak zařadila pevně do sovětského bloku. Na konci osmdesátých let však došlo výraznému oslabení sovětské podpory a zároveň vzrůstala aktivita odbojových a separatistických skupin⁹⁹. Mengistu Haile Mariam uprchl ze země a 28. květen 1991 se stal svátkem vítězství nad komunistickou diktaturou. K obnovení monarchie nedošlo. Po pádu Dergu v roce 1991 byla církvi část majetku navracena. Nezískala však zpět pozemky, jen budovy a jejich nájmy jsou dnes vedle farních příspěvků jediným větším zdrojem jejích příjmů¹⁰⁰.

K současnému stavu můžeme dodat, že dle poslední zprávy z roku 2008 ze sčítání lidu dle Centrálního etiopského statistického úřadu v Addis Abebě žije na území Etiopie k roku 2007 celkem 73 918 505 obyvatel. Křesťané tvoří 62,8%, přičemž ortodoxní 43,5%, protestanti 18,6% a katolíci 0,7%. Muslimové tvoří 33,9%, tradiční africká náboženství 2,6% a ostatní 0,6%.¹⁰¹

Je velmi zajímavé porovnání zprávy z roku 2008 o počtu věřících v jednotlivých vyznáních s předchozím průzkumem z roku 1994¹⁰². Je zde jasně vidět v rámci nárůstu počtu obyvatel mírný pokles podílu členů Etiopské ortodoxní Tewahedo církve a na druhou stranu výrazný nárůst podílu protestantů, a to skoro o 100%. Pokles zaznamenala i tradiční africká náboženství. Katolíci, muslimové a ostatní vyznání vykazují zhruba stejný podíl svých stoupenců¹⁰³.

⁹⁸ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox...* s. 36.

⁹⁹ MOJDL, Luboš. *Etiopie*. s. 74-75.

¹⁰⁰ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox...* s. 37.

¹⁰¹ První sčítání lidu proběhlo za pomoci vlády USA v roce 1994 a od té doby vznikl nový, moderní Statistický ústav. Viz <http://www.csa.gov.et/>, FEDERAL DEMOCRATIC REPUBLIC OF ETHIOPIA POPULATION CENSUS COMMISSION. *Summary and Statistical Report of the 2007 Population and Housing Census*, 1. vydání. Addis Ababa: United Nations Population Fund (UNFPA), 2008. s. 17-18.

¹⁰² Viz příloha, graf č. 3.2.

¹⁰³ Výsledky průzkumu z roku 1994: Tewahedo církev 50,4%, protestanti 18,6%, katolíci 0,9%, tradiční náboženství 4,6%, ostatní 0,9%. Viz <http://www.csa.gov.et/>, FEDERAL DEMOCRATIC REPUBLIC OF ETHIOPIA POPULATION CENSUS COMMISSION. *Summary and Statistical Report of the 2007 Population and Housing Census*, 1. vydání. Addis Ababa: United Nations Population Fund (UNFPA), 2008.

2. Specifické rysy etiopského křesťanství

V této kapitole si popíšeme specifické rysy Etiopské ortodoxní Tewahedo církve. Tyto prvky se vyvíjely po mnoho let a postupně byly ovlivněny nejen původními africkými vlivy, ale také dalšími prvky z nově vznikajících se náboženství, které se na území začaly šířit díky obchodníkům či cestovatelům z okolních zemí. Budeme se zde také věnovat popisu podoby kruhového a obdélníkového chrámu či kostela, jeho vnitřnímu uspořádání a funkci některých specifických předmětů. Nezapomeneme přitom také na důležitý prvek etiopských chrámů či kostelů, a to na hudbu, zpěv a tanec. V další části si projdeme současnou organizační strukturu a popíšeme si jednotlivá oddělení Etiopské ortodoxní Tewahedo církve. V závěru kapitoly si na některých svátcích ukážeme konkrétní podobu spirituality věřících.

2.1 Starozákonní vlivy

Protože byla Tewahedo církev po dlouhou dobu značně izolována od ostatních vlivů, uchovala si řadu starobylých rysů. Jsou zde patrné judaistické vlivy, ale i vliv původní africké kultury. Jak jsem již popisovala v první kapitole, dříve na území Etiopie docházelo k čilým obchodním i kulturním stykům se sousedícími národy a tím i přebrání některých zvyků.

Starozákonní prvky byly tedy v Etiopii praktikovány ještě před příchodem křesťanství. Je však velmi těžké doložit období vzniku těchto zvyků. Předpokládáme, že k tomu došlo, s výjimkou praktikování obřizky, v období před babylonským zajetím okolo 6.století před n. l., protože etiopští Židé neznají žádné jiné náboženské předpisy než ty, které jsou uvedeny ve Starém Zákoně. Stejně tak neznají ani Mišnu a Talmud. Poexilní svátky, předpisy a ceremonie nebyly v Etiopii nikdy zavedeny¹⁰⁴. I po přijetí křesťanství zůstaly tyto typicky židovské prvky ponechány pravděpodobně i z důvodu snahy o navázání na Šalamounovskou dynastii, ke které se etiopští křesťané hrdě hlásí.

¹⁰⁴ SELASSIE, Mikre. *The Early Translation....* s. 58.

2.1.1 Šabat

Podle Kaplana bylo před příchodem křesťanství na území Etiopie nejméně 50% obyvatel židovského vyznání.¹⁰⁵ Také tu byla výrazná snaha o zachování odkazu na Šalamounovskou dynastii a příklon k legendě o Královně ze Sáby - viz kniha *Kebra Nagast*¹⁰⁶. Snad díky tomu jsou v etiopském ortodoxním křesťanství dodnes patrné starozákonní zvyky jako je například svěcení sobotního šabatu, který byl praktikován i po zavedení novožákonních tradic a zachoval si svůj význam dodnes. Nejde o úplnou novinku, protože to tak bylo kdysi praktikováno i koptskou církví, ale později to bylo zakázáno. Za vlády krále Zara Jaqoba skupina následovníků mnicha Euostateuose (viz kapitola 1.5.1) prosadila svěcení obou šabatů¹⁰⁷. V Etiopii tak můžeme rozlišit dva šabaty: tzv. *První šabat* svěcený v sobotu a *Křesťanský šabat* svěcený v neděli. Někdy jsou také nazývány jako Malý a Velký šabat. K těmto svátkům se váže seznam zakázané práce a výčet důležitých pravidel, jejichž detailní přehled je rozpracován v knize *Meshafe Berhan* (Kniha světla) z 15. století¹⁰⁸.

Oba dva šabaty Etiopská ortodoxní Tewahedo církev zahrnuje do svých církevních svátků, i když jejich slavení je rozdílné¹⁰⁹. Slavení tzv. Malého šabatu je však stále provozované¹¹⁰.

2.1.2 Rozlišování čistých a nečistých živočichů

Mezi další Starozákonní prvky, které jsou do dnešních dnů v Etiopii praktikovány, patří rozlišování čistých a nečistých zvířat, způsob jejich porážení a pravidla rituální čistoty, která vycházejí z Třetí knihy Mojžíšovy (Lv 11). Jediná debata, která se vedla ohledně čistých a nečistých živočichů byla ohledně konzumace ryb. V průběhu staletí se měnily názory, zda ryba, jak je uvedena ve Starém zákoně (Lv 11:9-12), je vhodná ke konzumaci či nikoliv. Do dnešního dne jsou názory rozdílné

¹⁰⁵ KAPLAN, Steven. *Beta Israel*. s. 20.

¹⁰⁶ Viz *Kebra Nagast*. Přeložil E. A. Wallis Budge.

¹⁰⁷ ETHIOPIAN ORTHODOX TEWAHEDO CHURCH. *The Church of Ethiopia*.... s. 22.

¹⁰⁸ Meshafe Berhat (Kniha světla), viz The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church [online]. Last revision 23th of January 2010 [Cit.2010-01-23.] Dostupný z WWW: <<http://www.ethiopianorthodox.org>>.

¹⁰⁹ Slavení soboty je spjato s odkazem na Starý zákon (Ex 20:8), ale toto uctívání soboty by nemělo být tak striktní jako u Židů. Křesťané by měli v tento den pracovat, viz *Fetha Negest*, kapitola 19.

¹¹⁰ To potvrdila i má anketa: 7% dotazovaných, kteří se hlásili k Etiopské ortodoxní Tewahedo církvi slaví pouze tzv. Malý šabat, 27% z nich slaví v sobotu i v neděli a 67% z nich slaví pouze v neděli.

a výsledek není jasný. I v knize *Fetha Negest*^{111,112} - ፍትሐ ነገሥት, která byla dokonce až do roku 1931 v Etiopii závazným právním kodexem není jednoznačné stanovisko. Otázka dovolených potravin je řešena v kapitole 15, kde jsou ohledně konzumace ryb ve dvou odstavcích protichůdná ustanovení. Vše je pak završeno kapitolou 23, kde v souvislosti s jídlem je odkazováno na Pavlův list Římanům 14:17¹¹³. V současné době se proto můžete v Etiopii setkat buď s konzumací ryb, které mají ploutve a šupiny (Lv 11:9) anebo s úplnou abstinencí požívání jakýchkoliv ryb.

2.1.3 Obřízka

Pro příslušníky Etiopské ortodoxní Tewahedo církve je dodnes typická také obřízka¹¹⁴. Tento zvyk však není výhradně spojen s Etiopií, ale je běžně praktikován v řadě okolních afrických zemí. Podle archeologických nálezů ze starověkého Egypta je tento zvyk starý okolo 4500 let, jak je doloženo poměrně četnými písemnými prameny a ojediněle pak i reliéfními scénami a na mumiiích¹¹⁵. Vznik obřízky tedy řadíme do období Staré říše, kterou v Egyptě datujeme přibližně v letech 2700-2180 př. n. l. Tento zvyk se poprvé objevil v deltě Nilu. Z Nilského údolí se pak obřízka rozšířila do sousedních zemí obchodními cestami¹¹⁶.

Můžeme předpokládat, že zvyk obřízky byl na území Etiopie praktikován dávno před příchodem judaismu, křesťanství či islámu. Selassie uvádí, že na provádění obřízky ještě před přijetím Starozákonních pravidel ukazuje i to, že je v Etiopii prováděna kromě mužské i ženská obřízka, kterou nalezneme především v Africe a zemích

¹¹¹ *Fetha Negast*. Peter, L, Strass [ed.]; Překlad z geez Paulos Tzadua. s. 93-97.

¹¹² *Fetha Negest* - ፍትሐ ነገሥት (Zákon králů) jde o právní řád sestaven okolo roku 1240 v Egyptě koptským křesťanem 'Abul Fada'il Ibn al-'Assalem a sepsán v arabštině. Okolo roku 1450 byla kniha přeložena do geez a po doplnění o některá ujednání se stala v Etiopii právní normou až do roku 1931. Kniha je rozdělena do dvou částí, kde se v první části řeší církevní záležitosti a druhá část je věnována laikům a jsem např. spadá rodinné právo, civilní správa aj.

¹¹³ „Vždyť království Boží není v tom, co jíte a pijete...“

¹¹⁴ Viz RAHNER, K. - VOGRIMLER, H. *Teologický slovník*. s. 260. Obřízka znamená ve Starém Zákoně nejprve odebrání předkožky u mužského pohlavního údu, jež se u mnoha starých národů vyskytují jako iniciační obřad. V Izraeli měla charakter znamenání smlouvy, jež u mužského Izraelce vyznačovala jeho příslušnost k lidu smlouvy a oprávnění účastnit se kultických obřadů. Katolická teologie pohlíží na židovskou obřízku před koncem Starého zákona jako na starozákonní svátost. Nový zákon uvádí výslovně obřízku Ježíše a Jana Křtitele, pro židokřesťany původní jeruzalémské obce byla samozřejmým předpokladem, ale závažným problémem byla pro křesťany z pohanství, kteří nakonec byli od povinnosti obřízky osvobozeni (Sk 15:6-31). Stalo se tak zásluhou Pavla (Řím 2:25-29), který uznával jako pravou obřízku pouze „obřízku srdce“ a pokládal tak starou obřízku za překonanou (Gal 5,6).

¹¹⁵ Viz VERNER, M. - BAREŠ, L. *Encyklopedie starověkého Egypta*. s. 347.

¹¹⁶ Tamtéž. s. 347.

ovlivněných africkou kulturou¹¹⁷. O ženské obřízce však nenalezneme žádnou zmínku, žádné přikázání ve Starém, ani v Novém zákoně. Ani jeden z výše uvedených pramenů neobsahuje žádnou výzvu k provádění ženské obřízky. Přesto je tento zvyk i po příchodu judaismu, křesťanství, islámu aj. zde zachován.

Zvyk obřízky je zde tedy podle Selassieho původní a udržel se i po příchodu jiných kulturních tradic, jen se k němu připojily i některé nové prvky. Za jeden z těchto prvků můžeme považovat to, že mužská obřízka je prováděna osmý den po narození což odkazuje na Starý zákon¹¹⁸. Z toho Selassie dochází k závěru, že pravděpodobně došlo k synkrezi starozákonního a původního afrického vlivu¹¹⁹.

Výše uvedený Selassieho závěr můžeme podpořit i zprávou Centrálního etiopského statistického úřadu z roku 2005. Z veřejného výzkumu je zřejmé, že zvyk obřízky je na území Etiopie široce praktikován bez ohledu na vyznání. Tento závěr potvrdily i mé anketní lístky, kde všichni dotazovaní, s různým vyznáním zaškrtili, že jsou obřezaní¹²⁰.

2.2 Kostel, chrám

Kostel či chrám je pro etiopské ortodoxní křesťany ústředním místem jejich náboženského života. Obvykle ho navštěvují každý den, buď brzo ráno, nebo v podvečer. Kostel je pro věřící místem setkávání s ostatními souvěrci a díky charakteru obřadů etiopské ortodoxní církve jsou to setkání velmi živá a působivá.

Kostely a chrámy byly v minulosti zakládány šlechtou, dnes bohatými jedinci, skupinami věřících ve farnostech anebo společenstvích (*maheber*)¹²¹.

Velké úctě se u věřících těší i samotná budova kostela či chrámu. Kdykoliv jdou věřící kolem kostela či chrámu, pokloní se, aby dle věrouky církve pozdravili svaté, kterým je kostel zasvěcen. Často se modlí vně chrámu a jsou při tom o něj opření čelem a na závěr modlitby ho políbí¹²². Do samotné budovy kostela vstupují všichni boši, včetně duchovenstva. Ženy mají na hlavě buď krátkou šálu *šemma* nebo dlouhou *netela*,

¹¹⁷ KOUŘILOVÁ, I. - MACHAČEK, Š. - MENDEL, M. *Cesta k prameni*. s. 44.

¹¹⁸ Lv 12:3

¹¹⁹ SELASSIE, Mikre. *The Early Translation of the Bible...* s. 57-58.

¹²⁰ Viz příloha, anketa.

¹²¹ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition*. s. 141.

¹²² Viz obrazová příloha, foto č. 9.

kteřá je vyrobená z bílé bavlny. Muži buď mají na hlavě přeloženou šálu *gabi* nebo jsou bez pokrývky. Při svátcích a ceremoniích věřící oblékají tradiční bílé oblečení¹²³.

2.2.1 Popis kruhového a obdélníkového kostela, chrámu

Kostely mají různou podobu. Většinou jsou kruhové¹²⁴, ale existují i hranaté (zejména staré stavby, jako např. Debre Damo, ale i některé moderní, např. Holy Trinity)¹²⁵. Některé budovy jsou osmiboké (např. Katedrála sv. Jiří v Addis Abebě)¹²⁶ a ty nejstarší jsou vytesané do skály a mají různé tvary. Například jeden z neznámějších chrámů, chrám sv. Jiří v Lalibele má tvar kříže^{127,128}.

Kruhových kostelů je nejvíce, většinou jsou stavěny z podobného materiálu jako vesnické domy a mají doškovou střechu. Na jejím vrcholu je kříž a většinou i pštroší vejce¹²⁹, které mají symbolizovat vzkříšení Ježíše Krista. Tuto symboliku pravděpodobně převzali Etiopané od Koptské ortodoxní církve, pod jejíž jurisdikci, jak jsem již zmiňovala, až do nedávné doby spadali. V koptských chrámech jsou pštroší vejce většinou zavěšena vedle ikon světců a mají věřící nabádat, aby střežili svou víru stejně pečlivě, jako pštroš střeží svá vejce a dále symbolizují vzkříšení Ježíše Krista, stejně jako se ze zdánlivě neživého vejce rodí nový život. Užití symboliky vajec se již objevovala ve Staré říši v Egyptě¹³⁰.

Kostely jsou obvykle stavěny na kopcích nebo na vyvýšených místech. Okolo samotné stavby kostela či chrámu je většinou zahrada plná stromů. Zahrada je obehnána zdí, ze které vedou tři vchody.

Kruhové stavby jsou rozděleny na tři prstence¹³¹. Vnější prstenec (*gene mahelet*) je místo, kde na západní straně stojí zpěváci a po obou stranách jsou věřící¹³².

¹²³ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition*. s.140. Viz také obrazová příloha, foto č. 14.

¹²⁴ Viz obrazová příloha, foto č. 37.

¹²⁵ Viz obrazová příloha, foto č. 2, 42.

¹²⁶ Viz obrazová příloha, foto č. 84.

¹²⁷ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition*. s. 140.

¹²⁸ Viz obrazová příloha, foto č. 25, 26.

¹²⁹ Viz obrazová příloha, foto č. 3, 4.

¹³⁰ THE CHRISTIAN COPTIC ORTHODOX CHURCH OF EGYPT. *Coptic Churches in old Cairo*. [online]. 2008 [cit. 2010-15-01]. Dostupné z : <<http://www.coptic.net/articles/OldCairoCopticChurches.txt>>.

¹³¹ Viz příloha, schéma č. 2.2.

¹³² Viz obrazová příloha, foto č. 38.

V prostřední části (*qeddest*) probíhá svaté přijímání. Uprostřed stavby se nachází čtvercová místnost, svatyně (*maqdas*). Do této uzavřené místnosti má přístup pouze duchovenstvo. Má tři vstupy s dveřmi se závěsy. V této části se nachází oltář. Kněží a diákonů vstupují do kostela východními dveřmi, muži severními a ženy jižními. Muži sedí na severní, levé části a ženy pak na jižní, pravé části kostela¹³³. Někdy jsou muži a ženy odděleny závěsem.¹³⁴ V obdélníkových kostelech jsou hlavní, západní dveře používány všemi. V obdélníkových kostelech¹³⁵, které jsou také rozděleny na tři části, stojí zpěváci v zadní části. Oltář, nazývaný *menbar tabot* se nachází vpředu na východní straně ve třetím prostoru, který je většinou oddělen od veřejnosti závěsem¹³⁶. Oltář má tvar skříňky s poličkami a dvoukřídlá dvířka v horní části se dají uzamknout. Střední část slouží jako oltářní stůl a spodní část slouží jako polička pro liturgické náčiní. Na oltáři (*menbar tabot*)^{137,138} leží tabule či deska nazývaná *tabot* - ታቦት¹³⁹. Slovo *tabot* se v malé míře někdy používá pro oltář - ጽላት¹⁴⁰, ale plný a hlavní význam slova *tabot* je pro desky či tabule, které leží na oltáři a jsou přikryty zdobnou látkou. Desky jsou většinou vyrobeny z tvrdého dřeva nebo kamene¹⁴¹.

Tato deska má odkazovat na starozákonné desky Desatera (Ex 20) či na Archu úmluvy a můžeme říci, že je to jedno z nejzajímavějších a nejstarších odkazů uctívání prvků ze Starého zákona. Dle legendy, která je popsána v knize *Kebra Nagast*¹⁴², byly původní desky Desatera převezeny králem Minilikem¹⁴³ na území Etiopie a nyní jsou ukryty v chrámu Panny Marie ze Siónu v Aksumu¹⁴⁴.

¹³³ Viz obrazová příloha, foto č. 14.

¹³⁴ Viz obrazová příloha, foto č. 39.

¹³⁵ Viz obrazová příloha, foto č. 2.

¹³⁶ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition*. s. 141.

¹³⁷ Též překládáno jako židle či trůn pro *tabot*, převzato pravděpodobně z hebrejštiny (*almemor* - אלממור) a později převzato do arabštiny (*Minbar* či *mimbar* - منبر) viz ULLENDORFF, Edward. *Ethiopia*.... s. 86.

¹³⁸ Viz obrazová příloha, foto č. 10.

¹³⁹ Slovo *tabot* pochází z aramejštiny - Tábe.

¹⁴⁰ Zde je odkaz na Archu úmluvy, viz ULLENDORFF, Edward. *Ethiopia and Bible*.... s. 82.

¹⁴¹ Pro výrobu se většinou používá akátové dřevo či mramor, tyto materiály zaručují trvanlivost proti mechanickému poškození či napadení hmyzem. Viz CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo*.... s. 102-103.

¹⁴² *Kebra Nagast* (v geez: ክብረ ነገሥት) - *The Queen of Sheba and her only son Menyelek*. Přeložil E. A. Wallis Budge.

¹⁴³ Též *Menyelekem*, dle legendy syn krále Šalamouna a královny ze Sábý.

¹⁴⁴ Vzhledem k tomu, že je nikdo nesmí spatřit jde o velmi těžko doložitelnou skutečnost.

E.Hammerschmidt to ve své knize Kultsymbolik popisuje takto:

..., [trůn pro tabot má] tvar skříňky s regály, které se dají uzavřít dvoukřídlými dveřmi. Prostřední police slouží jako oltář, zatímco dva spodní regály jsou určeny pro liturgické náčiní. Na tomto oltáři pak leží ten pravý klenot, ta pravá svatá věc, oltářní deska, tabot v plném a hlavním významu.“¹⁴⁵

V Etiopii se nevysvěčují kostely, ale tabot, který je považován za tu pravou svatou věc. Tabot mohou spatřit pouze biskupové, kněží a diáconi. Je uložen ve svatyni kostela či chrámu a je po celou dobu přikryt zdobenou látkou. Pouze při svátku Timket (viz kapitola 2.4.2.) opouští svatyni kostela a je slavnostně nesen na hlavách kněžích ven z kostela na tzv. slavnosti vody¹⁴⁶.

Nad oltářem je baldachýn, který se dá v různých částech liturgie vytáhnout nebo stáhnout¹⁴⁷. Někdy tuto úlohu plní závěs, který odděluje svatyni. Toto má připomínat stan, který se rozprostíral nad Archou úmluvy a deskami Zákona v Sinajské poušti. Tento závěs se označuje amharským výrazem *jamanbar lebes* neboli plášť trůnu¹⁴⁸.

2.2.2. Typická chrámová hudba a zpěv

Etiopská ortodoxní Tewahedo církev věří, že oslavovat Boha by se nemělo jen slovy, ale také libozvučnou hudbou. Proto církevní hudba v Etiopii tvoří jeden z ústředních a nepřehlédnutelných prvků její liturgie^{149,150}.

Liturgie Etiopské ortodoxní Tewahedo církve se skládá obecně ze dvou částí. Úvodní část se nazývá „*Ordo Communis*“ a za ní pak následuje tzv. *anafora*, která tvoří ústřední část bohoslužby. Anafor je celkem čtrnáct a jsou věnované různým svatým,

¹⁴⁵ ... „, [Tabot] sie Form eines Kastens mit Fachern, die mittels Flugeluren verschliessbar. Das mittlere Querbrett dient als Altartisch, während die zwei unteren Facher Aufbewahrungsort für liturgische Gerate sind. Auf diesem Altartisch liegt das eigentliche Kleinod, das eigentliche Heiligtum, die Altartafel, der Tabot im vollen und hauptsachlichen Sinne.“ viz HAMMERSCHMIDZ, E. *Kultsymbolik*.... s. 216-217.

¹⁴⁶ ULLENDORFF, Edward. *Ethiopia and Bible*. s. 86.

¹⁴⁷ Viz příloha, kde v ukázce DVD můžeme vidět právě zatahování a odtahování závěsu v různých liturgických časech v Chrámu sv. Trojce v Addis Abebě při svátku Lidet.

¹⁴⁸ ULLENDORFF, Edward. *Ethiopia and Bible*. s. 86.

¹⁴⁹ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition*. s. 110.

¹⁵⁰ Základ hudební notace a část církevní hudby složil v 5.století učenec Jared - ቅዱስ ያሬድ. Viz ETHIOPIAN ORTHODOX TEWAHEDO CHURCH. *The Church of Ethiopia, A Panorama of History and Spiritual Life*. s. 8.

přičemž nejběžněji používaná je Anafora dvanácti apoštolů. Ostatní anafory se volí podle konkrétních liturgických svátků¹⁵¹.

Bohoslužby jsou výrazně doprovázeny církevní hudbou. V případě některých svátků (např. Timket) trvají zpěvy třeba i celou noc, obvykle to však bývá minimálně jednu až dvě hodiny před začátkem bohoslužby¹⁵².

Zpěváci se označují jako *debterové*¹⁵³, Toto označení pochází ze slova *debtera*, což znamená stan a odkazuje na stany, ve kterých se zpívá přes noc při svátku Timket. Dnes se zpěvákům také říká *mezemran*, což pochází ze slova *zemere*, které v geez znamená zpívat. Většina zpěváků jsou diáconi, někdy i kněží. Debterové mají svého vůdce, který se označuje *marigeta*¹⁵⁴.

Debterové doprovázejí svůj zpěv několika hudebními nástroji. Obvykle je to velký buben - *kebero*¹⁵⁵, starověké chrastidlo, tzv. sistrum - *cenacel*¹⁵⁶ a modlitební hůl - *maqumia*¹⁵⁷, někdy pak ještě zvonec (viz obrazová příloha). Buben je vyroben z lehkého dřeva¹⁵⁸, kůže a pevné barevné látky, která jej pokrývá tam, kde není kůže a větší se s ní přes rameno. Chrastidlo sistrum¹⁵⁹ je menší rytmický nástroj používaný již ve starém Egyptě¹⁶⁰. Modlitební hole se používají jednak jako rytmický hudební nástroj a jednak svým obvyklým způsobem, jako podpěra při delším stání¹⁶¹.

Rytmické pohyby, kterými debterové doprovázejí svůj zpěv, se nazývají *šibšeba*. Etiopané to nenazývají tancem, neboť to by mělo z jejich pohledu sekulární konotaci.

¹⁵¹ ETHIOPIAN ORTHODOX TEWAHEDO CHURCH. *The Church of Ethiopia, A Panorama of History and Spiritual Life*. s. 110.

¹⁵² Viz video příloha.

¹⁵³ Viz obrazová příloha, foto č. 18.

¹⁵⁴ Debterové studují déle než kněží, většinou 10-20 let, viz CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition*. s. 111.

¹⁵⁵ Viz obrazová příloha, foto č. 31.

¹⁵⁶ Viz obrazová příloha, foto č. 46.

¹⁵⁷ Viz obrazová příloha, foto č. 41.

¹⁵⁸ Přesto je jeho váha okolo 10-15 kg.

¹⁵⁹ Sistrum (řecky), sešešet (egyptsky): samoznějící hudební nástroj, který tvoří několik kovových tyčinek s navlečenými kroužky, uložených příčně v rámu a držadlo. Při potřásání vydává sistrum chřestivý zvuk. Viz VERNER, M. - BAREŠ, L. *Encyklopedie starověkého Egypta*. s. 432.

¹⁶⁰ V Egyptě je pravděpodobně známo již z 18. dynastie (která vládla přibližně v letech 1580-1310 př. n.l.) V Egyptě bylo sistrum známo možná již ve Střední říši (asi 2040-1786 před n. l.). Vznik sistra souvisí pravděpodobně s obřadným potřásáním lotosovými květy na počest bohyně Hathor, za jejíž formu bylo sistrum považováno. Sistrum symbolizovalo také uspokojení hněvu božstev, resp. znovuzrození. Viz VERNER, M. - BAREŠ, L. *Encyklopedie starověkého Egypta*. s. 432.

¹⁶¹ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition*. s. 110-112.

Šibšeba a celková choreografie má pak velký symbolický smysl¹⁶², řídí ji marigeta a zpěvem a tleskáním ji doprovázejí i ostatní přítomní věřící. Typickým doprovodným prvkem je pak zejména ženské ječení zvané *elelta*¹⁶³. Zpěvu a šibšebě se věřící učí již od mládí ve večerních školách, které jsou při kostelech a chrámech^{164,165}.

2.3 Duchovenstvo

Etiopská ortodoxní Tewahedo církev má podle vlastních statistik z roku 2000 více než 34 milionů členů (bez diaspory) organizovaných ve více než 32 537 místních farních církvích a okolo 365 tisíc kněží, diákonů, poddiákonů, učitelů, zpěváků a dalších zaměstnanců. V roce 2001 byla církev rozdělena na 38 diecézí a v roce 2002 měla 46 biskupů, kteří byli členy její Synody¹⁶⁶.

Duchovenstvo můžeme rozdělit podle způsobu svěcení na vyšší (biskupové, kněží, diákon(i)) a nižší (poddiákon(i)/ky, učitelé). Podobně jako v ostatních východních církvích se i zde kněží a diákon(i) mohou ženit před svým svěcením¹⁶⁷. Vedle výše zmíněných duchovních v Etiopii žije velké množství mnichů a také tu velké úctě mají poustevníky (*bahetaui*), kteří žijí v ústraní a poznají se podle koženého kabátu¹⁶⁸.

Ženské kláštery v Etiopii nejsou, ale v poslední době přibývá hodně ženských mnišek, které žijí poblíž velkých chrámů nebo mužských klášterů. Většinou se živí prací v zemědělství.

2.3.1 Funkce abuna a tří nejvyšších představitelů církve

Až do 20. století patřila Etiopská ortodoxní Tewahedo církev pod koptský patriarchát, který do Etiopie vysílal koptského metropolitního biskupa, známého v Etiopii jako *abun*. Abun byl zodpovědný za svěcení a teologické otázky. Druhou významnou postavou byl představený kláštera Debre Libanos v provincii Shoa, zvaný

¹⁶² Dle Etiopské ortodoxní Tewahedo církve má rytmičné chození sem-tam symbolizovat Ježíšovu cestu z Galileje do Jeruzaléma, chůze v kruhu pak cesty apoštolů kolem světa při šíření evangelia. Viz CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition*. s. 113-114.

¹⁶³ Jde o oslavný pokřik ženské části sboru.

¹⁶⁴ V první části audio přílohy je ukázka večerní školy u Chrámu sv. Jiří, kde se učí zpěvu a šibšebě

¹⁶⁵ Obliba večerních škola je velická což potvrdily i anketní lístky, kde dotazovaní uvedli: návštěvu každý den 8%, 3 x týdně 32%, 5x týdně 24%, 1x týdně 72%.

¹⁶⁶ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition*. s. 39-42.

¹⁶⁷ KOKAISL, Pavel. *Geografie náboženství*. s. 141.

¹⁶⁸ Viz obrazová příloha, foto č. 44, 45.

ečege, který byl zodpovědný za řízení a majetky církve. Ečege většinou pomáhal metropolitovi, protože ten neznal liturgický jazyk geez ani amharštinu¹⁶⁹. Třetí významnou církevní hodností je *nebrid* (ten, na kterého jsou vloženy ruce), který sídlí v Aksumu. Nebrid je vybírán z mnichů a má dozor nad církevním soudnictvím a školstvím.

Po dobu cca 1600 let koptské jurisdikce nemohli být etiopští kněží svěceni biskupy. Tyto úřady vždy zastávali jen koptští kněží a Etiopané zcela přirozeně usilovali o změnu. Na základě dlouhých diplomatických jednání bylo konečně v roce 1929 vysvěceno prvních pět etiopských biskupů, přičemž v jejich čele stál nadále koptský arcibiskup Kirilos III. V roce 1951 byl pak ustaven první etiopský arcibiskup Basilios I. a v roce 1959 bylo etiopské úsilí o samostatnost završeno vysvěcením Basiliose I. prvním etiopským patriarchou, čímž se Etiopská ortodoxní Tewahedo církev stala po téměř dvou tisících letech samostatnou (autokefální) církví¹⁷⁰.

V současné době je od roku 1992 v čele etiopské církve Jeho svátost abuna Paulos¹⁷¹, který je pátým etiopským patriarchou, zastává současně funkce abuna i ečegeho a sídlí v Addis Abebě¹⁷². Jeho titul zní Arcibiskup aksumský a Ečege stolice svatého Takle Haimanota¹⁷³.

Jak jsem uvedla v kapitole 1.2.2, církev po roce 1991 nezískala nazpět zestátněné pozemky, nýbrž jen budovy, a jejich nájemy jsou dnes vedle farních příspěvků jediným větším zdrojem jejích příjmů. Podle pravidel z roku 1999 odevzdává každá farnost 20% svých příjmů své diecézi. Ta dává 30% svých příjmů patriarchátu, 30% svým oblastním kancelářím, 30% svému sekretariátu a zbývajících 10% jde na tradiční školy i moderní teologické vzdělání. Diecéze v Addis Abebě odevzdává 65% svých příjmů patriarchátu. Příjmy církve postačují na platy kněží v městských oblastech, na vesnicích se většina z nich musí živit prací v zemědělství¹⁷⁴.

¹⁶⁹ SELLIASSIE, Mikre. *The Early Translation....* s. 22.

¹⁷⁰ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox....* s. 36-37.

¹⁷¹ Viz obrazová příloha, foto č. 12.

¹⁷² [autor neuveden]. The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church [online]. Last revision 23th of January 2010 [Cit.2010-01-23.] <<http://www.ethiopianorthodox.org>>.

¹⁷³ V době, kdy byla Etiopie císařstvím, ečege a nebrid drželi korunu nad hlavou císaře, kdežto metropolita jej mazal svatým olejem a korunoval. Měl moc, jménem národa prohlásit císaře za sesazeného. Viz MUSIL, Alois. *Lev ze Kmene Judova*. Melantrich, Praha 1934. s. 30-31.

¹⁷⁴ Tamtéž. s. 40.

2.3.2 Struktura Etiopské ortodoxní Tewahedo církve

Nyní se zaměříme na organizační strukturu církve, jak je zobrazena na schématu v příloze (viz příloha č. 2.1) a začneme od nejnižší úrovně, tedy farností. Všeobecný místní sněm je složen ze všech kněží a farníků, včetně mladých z nedělní školy. Místní řídicí výbor je volen sněmem každé tři roky a skládá se z poloviny z kněží a z poloviny z laiků. Počet jeho členů se pohybuje od pěti do devíti¹⁷⁵.

Všeobecný oblastní sněm je tvořen zástupci kněží a laiků (mužů, žen a mládeže) a předsedá mu správce oblastní církve (*aleka*). Oblastní řídicí výbor je volen sněmem každé tři roky. Stejný systém platí pro všeobecné sněmy a řídicí výbory na diecézní a národní úrovni. Všeobecnému diecéznímu sněmu předsedá biskup, národnímu patriarcha¹⁷⁶.

Ústřední církevní řídicí výbor realizuje, na národní úrovni skrze svůj generální sekretariát, to, co bylo rozhodnuto na Všeobecném sněmu a schváleno Svatou synodou.

Svatá synoda se schází dvakrát ročně: 22. října a pak ve středu 25 dnů po Velikonocích. Skládá se z patriarchy, všech biskupů a arcibiskupů. Pro řešení naléhavých záležitostí existuje také Stálá synoda, která se skládá z patriarchy, tajemníka Svaté synody, generálního tajemníka a tří biskupů, kteří se mění každé tři měsíce¹⁷⁷.

Generální sekretariát neboli Ústřední kancelář patriarchátu dává instrukce všem diecézím.

Správní rada Etiopské ortodoxní Tewahedo církve je tvořena vedoucími podřízených oddělení a schází se dvakrát týdně na poradě s generálním tajemníkem, nebo jeho zástupcem. V roce 2002 spadalo pod správu patriarchátu 10 oddělení, dále několik rad, center a organizací a jedna komise^{178,179}.

Oddělení evangelizačních a misijních aktivit organizuje a koordinuje šíření a podporu znalosti evangelia. Má tři sekce: mobilní kazatelský tým, audio-video sekci a sekci pro tisk letáků a knih, která zároveň zajišťuje tisk a distribuci několika časopisů.

¹⁷⁵ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox*.... s. 39.

¹⁷⁶ Tamtéž. s. 40.

¹⁷⁷ Tamtéž. s. 40.

¹⁷⁸ Tamtéž. s. 42.

¹⁷⁹ Viz Komise pro rozvoj a vnitrocírkevní pomoc (DICAC, Development and Inter-Church Aid Commission).

Od roku 2000 jsou pořádány také interní misie, které mají posilovat víru členů církve, chránit je před odklonem od jejího učení a podporovat úlohu Etiopské ortodoxní Tewahedo církve v jejich životě. Před rokem 1974 existoval samostatný rozhlasový program „*Hlas evangelia*“, ale ten byl pak vládou Dergu zrušen. Dnes nemá Etiopská ortodoxní Tewahedo církev v Etiopii žádné speciální rozhlasové ani televizní programy¹⁸⁰.

Oddělení vzdělávání má na starosti tradiční školy, Teologickou universitu Sváté Trojice a další církevní i necírkevní školy a vzdělávací centra pro kněží.

Oddělení církevních záležitostí řeší zejména personální zajištění církve, Oddělení klášterních záležitostí spravuje kláštery a Oddělení farních rad zajišťuje podporu a spolupracuje s farnostmi po celé Etiopii.

Oddělení nedělních škol se stará o to, aby se mladí lidé zapojovali a dále působili v Etiopské ortodoxní Tewahedo církvi. Má pro to celou řadu vzdělávacích a zájmových projektů, např. církevní hudbu a zpěv¹⁸¹.

Následuje několik finančních či správních oddělení a výrobních center. Dále církevní soud, právní oddělení a oddělení auditu.

Rada učenců má 8 členů a pracuje např. na překladech či revizích překladů církevních knih z jazyka geez do amharštiny.

Oddělení zahraničních vztahů se stará o věci mimo církev či mimo Etiopii, např. o zapojení do ekumenické rady církví, vztahy s diasporou či zahraniční misijní aktivity.

Organizace pro záležitosti dětí a rodin se stará o osiřelé či opuštěné děti a neúplné rodiny. V roce 2002 zajišťovalo jejich 22 center po celé Etiopii péči o více než 6 tisíc dětí¹⁸².

Komise pro rozvoj a vnitrocírkevní pomoc se zaměřuje na systematické rozvojové, podpůrné a vzdělávací projekty a také na poskytování materiální či potravinové pomoci. Má pět oddělení a funguje už od roku 1972. Jedním z důležitých

¹⁸⁰ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox...* s. 43.

¹⁸¹ [autor neuveden]. The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church [online]. Last revision 23th of January 2010 [Cit.2010-01-23.] <<http://www.ethiopianorthodox.org>>.

¹⁸² [autor neuveden]. The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church [online]. Last revision 23th of January 2010 [Cit.2010-01-23.] <<http://www.ethiopianorthodox.org>>.

témat činnosti Komise pro rozvoj a vnitrocírkevní pomoc je prevence a léčba HIV/AIDS¹⁸³.

2.4 Představení svátků Lidet, Timket a Fasika

Etiopská ortodoxní Tewahedo církev má svůj církevní řád slavení svátků. Především slaví soboty a neděle. Slavení soboty je spjato s odkazem na Starý zákon (Ex 20:8), ačkoliv toto uctívání soboty by nemělo být tak striktní jako u Židů. Křesťané by podle Etiopské ortodoxní Tewahedo církve měli v tento den pracovat (viz *Fetha Negest*, kapitola 19). Neděle je pak den, kdy, dle věrouky, vstal Kristus z mrtvých a tento den mají věřící slavit a ukazovat svou lásku. Etiopská ortodoxní Tewahedo církev proto své věřící nabádá, aby slavili tím, že navštěvují kostely, dávají almužny, navštěvují nemocné a urovnávají své spory¹⁸⁴.

Dále Etiopská ortodoxní Tewahedo církev slaví devět hlavních svátků. Mezi ně patří *Tsinset* (Zvěstování Panny Marie), *Lidet* (narození Páně / Vánoce), *Timket* (Epifanie), *Debre Tabor* (Proměnění Páně), *Hosana* (Květná neděle), *Siklet* (Ukřížování), *Fasika* (Vzkříšení / Velikonoce), *Erget* (Nanebevstoupení Páně) a *Paraklitos* (Parakletos / Svatodušní neděle). Vedle těchto devíti hlavních svátků mají dalších devět tzv. Malých svátků: *Sibket* (první neděle před Vánocemi), svátek připomíná proroctví narození Ježíše; *Birhan* (druhá neděle před Vánocemi), *Noloui* (třetí neděle před Vánocemi); dále *Genna*, což je oslava narození Ježíše; *Gizret*, který je slaven na připomenutí provádění obřizky (Lk 2:21); *Lidete Simeon*, který je slaven na připomínku Simeona, jenž se uzdravil, když nesl Ježíše ve svém náručí; *Kana Ze Gelila*, který odkazuje na svatbu v Káně Galilejské (J 2:1-12), kde Ježíš proměnil vodu ve víno; *Debre Zeit*, který připomíná druhý příchod Ježíše (Mt 24-25) a konečně posledním svátkem je *Mesekel* čili den svatého kříže, který připadá v našem kalendáři na dny 27. 9. a 19. 3. a připomíná nalezení pravého kříže sv. Helenou.^{185, 186}

¹⁸³ *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church*. [online]. [Cit.2010-01-23.] Dostupný z WWW: <<http://www.ethiopianorthodox.org>>.

¹⁸⁴ ETHIOPIAN ORTHODOX TEWAHEDO CHURCH. *Faith, Order of Worship...* s. 92.

¹⁸⁵ ETHIOPIAN ORTHODOX TEWAHEDO CHURCH. *The Church of Ethiopia, A Panorama of History and Spiritual Life*. s. 92-98.

¹⁸⁶ *The Eritrean Orthodox Tewahdo Church*. [online]. [Cit.2010-01-23.] Dostupný z WWW: <<http://eritewahdo.org/ORDER/FASTS1.html>>.

Nyní se zaměříme na tři ze zmíněných Velkých svátků, které časově následují po sobě a jsou svojí formou nezaměnitelné, a to Lidet, Timket a Fasika¹⁸⁷.

2.4.1 Lidet

Lidet, svátek Kristova narození, je slaven 29-tého dne měsíce *Tahisas* etiopského kalendáře, v přechodném roce pak 28-ého. Dle našeho kalendáře tento svátek připadá na 7. leden. Někdy se tomuto svátku také říká *Genna*, neboť v tento den někteří věřící hrají hru, která nese stejný název. Tato hra svou povahou připomíná náš hokej¹⁸⁸. Další název pro tento svátek je *Qiddus Bale Wold*. Tento svátek je slaven po 40-ti denním adventním půstu a jeho oslava začíná velkolepým průvodem po západu slunce¹⁸⁹. Průvod směřuje ke kostelu či chrámu, kde věřící zpívají, tancují nebo si čtou modlitební knížky¹⁹⁰. Následuje obřad, který začíná o půlnoci a trvá až do ranních hodin^{191, 192}. Poté věřící odcházejí domů a rodina slavnostně jí u jednoho stolu. K jídlu je většinou kuřecí, hovězí nebo typické skopové maso s tradičním chlebem (*indžarou*). Maso se připravuje den předem a k výběru berana je přistupováno velmi zodpovědně. Vedle dobrých fyzických proporcí by měl mít beran ideálně bílou barvu srsti.

2.4.2 Timket

Timket připadá na jedenáctý den měsíce *Terr* což je v našem kalendáři 19. ledna a spočívá v požehnání vody a v připomínce pokřtění Krista v řece Jordánu. V předvečer tohoto svátku (*Ketera*) je několik tabotů za zpěvu a tanců nesené v slavnostním procesí z každého kostela k speciálnímu místu s vodou, jako například břeh řeky nebo vodní nádrže. To má připomínat Ježíšovu cestu z Galileje k řece Jordánu¹⁹³. Taboty jsou umístěny ve speciálním, k tomuto účelu postaveném, stanu představujícím svatyni (*maqdas*). Ve vedlejším stanu po celou noc zpěváci (*debterové*) zpívají své písně a následuje sváteční obřad. Ráno je požehnána voda a ze čtyř různých míst se čtou pasáže

¹⁸⁷ Z důvodu lepšího dokreslení spirituality věřících zařazují i popis svátku Fasika, který bezprostředně navazuje na Timket.

¹⁸⁸ Dle legendy tuto hru hráli pasáčci v noci, kdy se Ježíš narodil. Viz korespondence diakon Bruk Kassa [2010-02-12].

¹⁸⁹ *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church*. [online]. [Cit.2010-01-23.] Dostupný z WWW: <<http://www.ethiopianorthodox.org>>.

¹⁹⁰ Viz video příloha.

¹⁹¹ *Fetha Negest*. Kap. 19.

¹⁹² Viz obrazová příloha, foto č. 12, 13, 14.

¹⁹³ Mt 3:13-15

ze čtyř evangelií o Ježíšově křtu¹⁹⁴. Tři svíčky se obvykle nechají plout po vodě, což je symbol Svaté trojce a zároveň Ježíše, jakožto „Světla světa“, který vstoupil do vody, aby byl pokřtěn a tím ji požehnal. Na konci modliteb se lidé vydatně postříkají vodou, ne z důvodu nového křtu, ale pro připomenutí křtu Ježíšova a pro duchovní požehnání. Později jsou taboty v průvodu nesený nazpět do svých kostelů a tím je požehnána i zem, po které se jde. Např. v Addis Abebě je mnoho tabotů nesený na rozlehlé prostranství *Jan Meda*, kde byla pro tento účel vybudována speciální vodní nádrž. Příští den je velká oslava na připomínku Ježíšova prvního vykonaného zázraku v Kanánu¹⁹⁵.

2.4.3 Fasika

Fasika v překladu znamená vzkříšení a tento svátek připadá na neděli následující po prvním jarním úplňku - odpovídá tedy naším Velikonocím. V neděli, která je nazývána jako Palmová začíná tzv. Svatý týden. Tento den připomíná Ježíšův příjezd do Jeruzaléma, kdy byl vítán palmovými ratolestmi.

Zvláštním způsobem je tato neděle slavena v Aksumu, kde oslava vychází z tohoto odkazu z Nového zákona (Mt 21:2):

„Jděte do vesnice, která je před vámi, a hned naleznete přivázanou oslici a s ní oslátko. Odvažte je a přiveďte ke mně“¹⁹⁶

V sobotu odpoledne je zde tedy před katedrálou přivezena oslice s oslátkem, kteří jsou za doprovodu kněží, muzikantů, zpěváků a věřících dovedeni k velkému stromu. V neděli ráno je pak po obřadu na oslici naložen balík palmových ratolestí a průvod věřících s ní obejde katedrálu. Nakonec jsou tyto požehnané palmové ratolesti věřícím rozdávány domů¹⁹⁷.

Během celého následujícího Svatého týdne (s výjimkou čtvrtěční bohoslužby) je věřícím zapovězeno cokoli líbat, včetně žehnajících křížů, což je jinak velmi typický a rozšířený zvyk¹⁹⁸.

¹⁹⁴ Mt 3:1-17, Mk 1:4-12, Lk 3:22, J 1:29-34.

¹⁹⁵ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition*. s. 117-118.

¹⁹⁶ Mt 21:2.

¹⁹⁷ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition*. s. 118.

¹⁹⁸ Tamtéž. s. 118.

Ve čtvrtek (*Tselote hamus*) začíná v pravé poledne tradiční obřad tzv. „Mytí nohou“. Na stole před svatyní jsou umístěny palmové ratolesti a dvě misky s vodou. Vodou z jedné misky nejvýše postavený chrám či kostela, buď biskup, nebo kněz, umyje nohy dvanácti kněžím nebo diákonům. Druhá miska je určena na mytí rukou. Pak následuje obřad, který má připomenout poslední večeři Páně. Věřící na tuto vzpomínku doma jedí speciální jídlo *gulban*, které je připraveno z loupaných fazolí a mouky¹⁹⁹.

V pátek se lidé celý den postí, nejí žádné jídlo ani nic nepijí. Někteří oddaní věřící se postí i v sobotu. Závěsy na oltáři a i v celé svatyni jsou vyměněny za černé a věřící se od úsvitu modlí v kostele. Během celého dne se čtou proroctví ze Starého zákona a evangelia z Nového zákona, které se vztahují k událostem tohoto dne, tedy od Ježíšova uvěznění až po ukřižování²⁰⁰.

Prostrace se provádějí v průběhu celého dne, na začátku a konci každé celé hodiny. Věřící se uklání a bijí do prsou a nakonec sklání celé tělo a dotýkají se koleny a čelem země. Diákon oznamuje začátek každé hodiny tím, že obejde kostel a zvoní na zvonec²⁰¹.

V devět ráno je před svatyní umístěn stůl a na něm je umístěn obraz ukřižování. Spolu s ním květiny, kniha evangelia, zapálené svíce a liturgické nádoby, což má připomínat, že dnes se žádná liturgie konat nebude. Na zemi, nalevo a napravo od stolu, jsou položeny dva procesní kříže, které mají symbolizovat tělo Kristovo, jež bylo nalezeno před svatyní. Před obrazem je ode zdi ke zdi natažen provaz, na který se věší kadidelnice. Až do tří hodin odpoledne je každou hodinu před čtením evangelia třikrát zatřesenou zavěšenou kadidelnicí třemi různými kněžími. Kadidelnice přitom symbolizuje Ježíše, který byl postrkován davem. Hluk, který kadidelnice vydává je považován za pláč a nářek Krista a vycházející kouř je symbolem smrti²⁰².

Od devíti ráno se čtou Žalmy a ve dvanáct, v hodině Kristova ukřižování²⁰³, než se čtou evangelia, usednou tři kněží před obraz Ukřižování a na jejich hlavy je rozprostřena velká černá látka, který symbolizuje věřící, jež přišli truchlit ke kříži. Pak

¹⁹⁹ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition*. s. 118.

²⁰⁰ Tamtéž. s. 119.

²⁰¹ Tamtéž. s. 119-120.

²⁰² Tamtéž. s. 120.

²⁰³ Dle věrouky Etiopské ortodoxní Tewahedo církve.

tři kněží třikrát opakují zkomolenou řečtinou modlitbu „ Pane pamatuj na mne ve svém království“ (*Amnestiti moukyrya enti fasilia sou*) a po nich ji opakují i ostatní věřící²⁰⁴.

Ve tři hodiny odpoledne, dle věrouky církve v čas Kristovy smrti, tři kněží, zatímco se opět třese kadidelnicí, třikrát zpívají „Okusil smrt ve svém těle“ a věřící to po nich opakují.

V šest jsou všechny předměty i kříže odneseny, obraz ukřižování je odnesen do svatyně a pronáší se modlitba „Kriste smiluj se nad námi“ (*Egzio maharene Krestos*), tzv. *egziota*, a to do každého rohu svatyně 100 krát a věřící to opakují²⁰⁵.

Na místě, kde stojí zpěváci, se pak odehrává další unikátní rituál etiopské tradice: Prokletí Jidáše a jeho potomků. Spočívá v tom, že se jeden ze zpěváků postaví doprostřed kruhu ostatních a v ruce drží hůl se zapálenou svíčkou na konci, která reprezentuje Jidáše. S posledním veršem prvního Žalmu pak okolo stojící shodí tuto svíci svými holemi na znamení vítězství Krista nad ďáblem a prokletí zrádného Jidáše. Pak začnou zpěváci zpívat a hrát, a to poprvé od tzv. Palmové neděle²⁰⁶.

Následně přichází věřící ke knězi a ten je lehce častuje údery olivových ratolestí na záda, na připomínku Kristova bičování a jako znamení rozhřešení.

V sobotu brzy ráno se koná obřad nazývaný *Gebra Selam* (Bohoslužba míru), při kterém jsou požehnány a rozdány mladé rákosy jako symbol olivových ratolestí, tedy symbolu míru a dobrých zpráv. Lidé je spletou a vloží si je na hlavu. Na závěr dne, když je oznámeno Kristovo vzkříšení, tyto čelenky odhazují na znamení toho, že se zbavují starého a začínají nový život. Kněží a diáconi také navštěvují domy věřících, rozdávají jim tyto mladé rákosy a dostávají od nich naopak dary pro kostel či chrám²⁰⁷.

Celý sobotní večer se pak slouží liturgie. Po půlnoci, v neděli, je oznámeno Kristovo vzkříšení, jsou čteny příslušné pasáže evangelií, zpívá se a nakonec jsou zapáleny svíce a všichni přítomní třikrát v procesí obejdou vnitřek kostela. Následuje liturgie a svaté přijímání²⁰⁸.

²⁰⁴ Tato zkomolená řecká modlitba se pravděpodobně dostala do liturgie při překladu Bible z řečtiny do geez. Viz SELASSIE, Mikre. *The Early Translation of The Bible*.... s. 68.

²⁰⁵ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition*. s. 123.

²⁰⁶ Tamtéž. s. 123-124.

²⁰⁷ Tamtéž. s. 124.

²⁰⁸ Tamtéž. s. 125.

Během týdne před velikonocemi se nikdo nesmí ženit, nesmí být křtěn, kněží nesmějí dát svěcení a všichni by měli být dle věrouky oddáni rozjímání. Jedinou výjimkou tvoří udělení křtu a posledního pomazání lidem, kteří jsou v ohrožení života²⁰⁹.

²⁰⁹ *Fetha Negest*, kap. 15. Viz CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian....* s. 125.

3. Význam Etiopské ortodoxní církve v životě současných Etiopců

V této kapitole si popíšeme některé prvky, které mají velký význam v životě současných Etiopců. Budeme se věnovat dietetickým návykům a popisu rozsáhlých postních období. Také se zaměříme na vzdělávací funkci církve a představíme hlavní odvětví, ve kterých se církve v současné době angažuje. Jedná se zejména o zemědělství, zdravotnictví a sociální práce.

3.1 Dietetické návyky

Když se zaměříme na Etiopii, vidíme, jak obrovský mělo náboženství vliv na formování současné společnosti. Navzdory celkové globalizaci světa jsou zde zachovány specifické rysy, které se udržují od Starozákonní doby.

Jednou z věcí, které ovlivňují celou společnost, jsou dietetické návyky. Již v roce 1625 ve své knize *Historika Ethiopia*, Hiob Ludolf poznamenává, že nikde v křesťanském světě neexistuje žádný jiný národ, který by byl tak odhodlán k přesnému výběru jídla tak, jako jsou Etiopci. Můžeme říci, že toto tvrzení je až na některé výjimky pravdivé dosud. Knutsson a Selinusová ve svém výzkumu uvádějí, že věřící etiopské ortodoxní církve by raději spáchali jakýkoliv jiný přečin než to, aby snědli nebo měli kontakt se zakázaným jídlem v průběhu půstu. Porušení pravidel půstu je považováno za velmi vážné a může mít významné následky, v nehorším případě i exkomunikaci z církve²¹⁰. Pokud se proviní kněz a netrpí žádnými zdravotními problémy, měl by být z této funkce sesazen. Pokud se proviní laik, měl by být vyloučen z církve²¹¹. V postním období kněží a diákonů při bohoslužbách povzbuzují věřící k dodržování postních pravidel, ale také chodí do rodin a kontrolují jejich dodržování²¹².

²¹⁰ *Fetha Negest*, kap. 15

²¹¹ KNUTSSON, K. - SELINUS, R. Fasting in Ethiopia. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 1970, vol. 23, no. 7, s. 956-969.

²¹² Alebačev Abebe, osobní rozhovor [2009-12-26], Gondar - Etiopie. Diákon Bruk Kassa, korespondence [2010-02-12].

3.1.1 Postní období a jejich charakteristiky

Etiopská ortodoxní Tewahedo církev má velmi podrobně rozepsány postní dny, přičemž nejdůležitějších je těchto sedm období²¹³:

1. Velký půst před Velikonocemi (Lent)
2. Středy a pátky
3. Ninive (Nineve)
4. Dny před Vánoce a Zjevením Páně (Gehad)
5. Půst na svátky proroků
6. Půst na svátky apoštolů
7. Půst na svátek Nanebevzetí Panny Marie

Velký půst před Velikonocemi připomíná Ježíšův půst poté, co byl pokřtěn (Mt 4:1). Velký půst trvá osm týdnů, celkem 55 dnů. Velký půst vrcholí úplnou 48 hodinovou abstinencí od jakéhokoliv jídla.

Důvod pro půst ve středu je ten, že Etiopská ortodoxní Tewahedo církev věří, že středa je den, ve kterém se rada velekněží a farizejů dohodla na zabití Ježíše (J 11:46-53). Páteční půst je na vzpomínku ukřižování Ježíše Krista v tento den. Ve všechny středy a pátky platí půst, kromě období po Velikonocích až do Letnic a kromě dnů, kdy středa nebo pátek připadnou na Vánoce a den Zjevení Páně.

Ninive je třídní půst, který vychází na leden nebo únor. Jde o pohyblivý svátek, který připomíná záchranu obyvatel ve městě Ninive (Mt 12:41, Lk 11:42, Jon 3: 5-9). Dle věrouky byli tamní obyvatelé spaseni a město zachráněno díky jejich víře v Boha, modlitbám a půstu.

Gehad nazýváme vždy jeden postní den před Vánoce a jeden den před svátkem Zjevení Páně.

Půst proroků začíná od našeho 15. listopadu do 28. prosince a půst apoštolů vychází na den po Letnicích. Tyto půsty jsou povinné pouze pro duchovenstvo, ačkoli je

²¹³ MEKARIOS, Abune. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church*. s. 74.

dodržuje i mnoho věřících. Poslední období půstu trvá 15 dní během našeho měsíce srpna a je držen na připomínku Nanebevzetí Panny Marie²¹⁴.

Celkem je předepsáno 180 postních dní pro věřící, které jsou rozšířeny až na 250 dnů pro duchovenstvo. V období půstu by se měl věřící vzdát všech živočišných produktů, jako je maso, mléko, vejce a máslo. Žádné jídlo ani pití by se nemělo pít ani jíst minimálně před polednem. Odpoledne je jídlo také velmi skromné. Půst by měli držet všichni od 7 let věku kromě těhotných žen, nemocných a lidí, kteří cestují²¹⁵. Vzhledem k tomu, že v těchto postních dnech je jakýkoliv kontakt z výše uvedenými potravinami považován za nečistý²¹⁶, stává se, že i malé děti, těhotné ženy, nemocní lidé a cestující nemají jinou možnost, než držet půst společně s ostatními, protože není nikdo, kdo by jim jiné jídlo připravil. Maso a jiné živočišné potraviny jsou sice dostupné z muslimských obchůdků, ale říká se, že si žádný „správný křesťan“ maso od muslimů nekoupí.

Z výzkumu lékařů Knutssona a Selinusové, kteří dělali výzkum v průběhu deseti let v etiopských rodinách, vyplývá, že tyto dlouhé půsty mají také za následek zdravotní komplikace a to hlavně u dětí ve věku 6 až 36 měsíců.²¹⁷

Uvedené dietetické návyky přispěly v současné době k vypracování nových technologických postupů při zpracování surovin určených pro vaření a nahrazení je surovinami výhradně rostlinnými. Tyto potraviny jsou však pro většinu věřících finančně nedostupné.

3.2 Současná angažovanost církve

Vzhledem k tomu, že v Etiopii neexistuje plně fungující sociální a zdravotní systém tak, jak ho známe ze zemí EU, plní tuto stěžejní funkci Etiopská ortodoxní Tewahedo církev. Pro plnění těchto programů byla v roce 1972 založena Komise pro

²¹⁴ Dle kalendáře tzv. *Synaxarium* připadá tento den na 16-tého v měsíci Nehasse. Dle legendy obsažené v tomto kalendáři, když Panna Marie zemřela, byla vzata do ráje a jen apoštol Jan se tam s ní v motlitbách setkal. Když pak toto sdělil i ostatním apoštolům, ti byli smutní a chtěli ji také vidět. Proto se dva týdny postili a modlili se k Bohu. Na konci jejich půstu je Ježíš vzal do ráje, aby se s Marií mohli rozloučit. Viz [autor neuveden].The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church [online].Last revision 23th of January 2010 [Cit.2010-01-23.] Dostupný z WWW: <<http://www.ethiopianorthodox.org>>.

²¹⁵ ETHIOPIAN ORTHODOX TEWAHEDO CHURCH. *The Church*.... s. 70.

²¹⁶ Jakýkoliv kontakt s potravinami živočišného původu je považován jako porušení půstu.

²¹⁷ KNUTSSON, Karl Eric - SELINUS, Ruth. Fasting in Ethiopia. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 1970, vol. 23, no. 7. s. 956-969.

rozvoj a vnitrocírkevní pomoc (tzv. DICAC)^{218,219}. Nyní se můžeme podrobně podívat na její aktivity²²⁰.

V roce 2002 měla tato komise pět hlavních oddělení: Rozvoj, Plánování, Lidské zdroje a finance, Tvorba příjmů a Záležitosti uprchlíků a navrátilců.

Oddělení pro rozvoj je složeno ze šesti divizí:

a) Diecézní rozvojový program zajišťuje venkovské i další rozvojové projekty zaměřené na dostupnost potravin, zemědělství, vodní zdroje, sociální služby a podporu společnosti.

b) Vnitrocírkevní program se zaměřuje na podporu vlivu církve, na kněží i mladé lidi a jejich využití coby propagátorů změn a rozvoje společnosti. K tomu existuje šest kněžských vzdělávacích center, nejstarší bylo založeno v roce 1968 v klášteře Zway.

c) Sekce pro pomoc a obnovu se zaměřuje hlavně na pomoc v krizových situacích, ať už způsobených lidmi či přírodou. Vznikla během hladomoru v roce 1972. Kromě potravinové pomoci zajišťuje také oblečení, zdravotní péči a zemědělské nástroje. Pracuje v koordinaci s římskokatolickou církví a několika protestantskými církvemi.

d) Divize pro zabezpečení výživy zajišťuje pomoc se zlepšováním úrody, zvyšováním příjmů domácností a zlepšováním zdraví.

e) Program pro rozvoj vodních zdrojů organizuje projekty pro dodávky a čištění vody a zavlažování. Zaměřuje se také na zvyšování povědomí o čistotě životního prostředí a osobní hygieně.

f) Program pro sociální rovnost a rozvoj se zaměřuje na začlenění žen do všech sociálních a ekonomických rozvojových programů organizovaných komisí. Zaměřuje se také na specifické ženské aktivity jako primární zdravotní péči pro matky a děti, před a poporodní péči či očkování²²¹.

²¹⁸ Viz kapitola 2.3.2. Struktura Etiopské ortodoxní Tewahedo církve.

²¹⁹ Viz Komise pro rozvoj a vnitrocírkevní pomoc (DICAC, Development and Inter-Church Aid Commission).

²²⁰ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox...* s. 46.

²²¹ Tamtéž. s. 46-47.

Komise pro rozvoj a vnitrocírkevní pomoc vydává čtvrtletník „*Hlas rozvoje*“, v amharštině a angličtině²²².

V rámci Komise pro rozvoj a vnitrocírkevní pomoc existuje od roku 2001 také národní centrum pro kampaně proti HIV/AIDS, které zajišťuje proškolení terénních pracovníků, osvětovou činnost, dodávky léků pro vesnické nemocnice a psychologickou i duchovní poradnu včetně horké linky²²³.

K dispozici je program na roky 2005 až 2009. Finanční plán Etiopské ortodoxní Tewahedo církve počítá na pět let s 337,8 milionem Birrů což je v přepočtu 24,7 milionů dolarů²²⁴. Ačkoliv se může zdát, že se jedná, vzhledem k životní úrovni Etiopanů, o velkou částku, musíme si uvědomit, že má vystačit na pět let a je určena pro více než 30 miliónů lidí, jejichž počet navíc stále narůstá. Jedná se tak v praxi o méně než jeden dolar na hlavu a rok, což je zjevně nedostatečné²²⁵.

Největší část rozpočtu tvoří zajištění potravin pro nejchudší obyvatele, jídlo v nemocnicích, ústavech a školách. Další nemalou část tvoří složka určená pro prevenci a kontrolu nemocných HIV/AIDS. Následují náklady na provoz škol, které patří pod správu Etiopské ortodoxní Tewahedo církve a náklady na speciální programy, které si kladou za cíl začlenit tělesně a duševně nemocné děti do společnosti. Následují programy, které mají za cíl vytvořit stejné pracovní možnosti jak pro ženy tak muže. Jde o speciální vzdělávací projekty určené především pro ženy, které jsou často i bez základního vzdělání a tím pádem v některých životních situacích bez možnosti se sami o sebe postarat a uživit se. Za pátý cíl si Etiopská ortodoxní Tewahedo církev vytýčila bezpečnost a právní ochranu. Je pozitivní, že každým rokem je částka navyšována. Bohužel naplánovaná částka na prevenci HIV/AIDS nebyla splněna a to samé platí i u programů začleňujících více žen do společnosti a to skoro o polovinu naplánované částky. Na druhou stranu byla skoro o polovinu navýšena naplánovaná částka na zajištění potravin²²⁶.

²²² CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox*.... s. 47.

²²³ Tamtéž. s. 47.

²²⁴ Přepočítáno na dolary aktuálním kurzem jednotlivě za dané roky 2005-2009.

²²⁵ EOC-DICAC, LLC. *Ethiopian Orthodox Church Development And Inter Church Aid Commission Five Year Strategic Plan (2005-2009)* [online] [cit. 10.1.2010] Dostupný z WWW: <<http://www.ethotc.org>>

²²⁶ Zajištění potravin tvoří 43%, což představuje 10,6 milionu dolarů. Programy HIV/AIDS představují 31% z rozpočtu, což je 7,7 milionu dolarů. Dalších 7,4% tvoří náklady na provoz škol a speciální programy. 4,71% což je 1,2 miliónu dolarů tvoří programy, které mají za cíl vytvořit stejné pracovní

Vedle stěžejní úlohy, kterou Etiopská ortodoxní Tewahedo církev hraje v rámci Etiopie, je důležitá i v celosvětovém významu. Od roku 1948 je zakládajícím členem světové rady církví a Celoafričké konference církví od roku 1963²²⁷.

možnosti jak pro ženy tak muže. Na bezpečnost a právní ochranu jde 1 milion dolarů. Viz EOC-DICAC, LLC. *Ethiopian Orthodox Church Development And Inter Church Aid Commission Five Year Strategic Plan (2005-2009)* [online] [cit. 10.1.2010] Dostupný z WWW: <<http://www.ethotc.org>>.

²²⁷ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox...* s. 46.

Závěr

Ve své práci jsem se snažila stručně představit Etiopskou ortodoxní Tewahedo církev a věnovala jsem se otázce, jaký význam má tato církev v životě svých věřících.

Z historie Tewahedo církve je zřejmé, že církev má na co navazovat. Z její bohaté historie vyplývá řada specifík a kořenů jejího postavení ve státě i společnosti. V rané fázi se zde spojovaly původní africké, židovské a raně křesťanské prvky. Následně došlo izolaci islámem a tím pádem k zaměření na propagované historické vazby, kde můžeme uvést např. vazbu na Šalamounskou dynastii a zaměření na vnitřní život. Vzhledem k faktu, že Etiopie byla vždy spíše volným souborem několika státních útvarů, působila církev téměř vždy jako sjednocující prvek a důležitá mocenská struktura. Tato pozice byla narušena až v sedmdesátých letech 20. století marxistickou revolucí. Dalším klíčovým atributem v historii Etiopské ortodoxní Tewahedo církve byla její subordinace vůči egyptské koptské církvi, jíž se podařilo překonat až v padesátých letech 20. století. I toto období církve v mnohém ovlivnilo jak převzetím několik zvyků nebo ve výzdobě kostelů. V průběhu historie byla Etiopská ortodoxní Tewahedo církev konfrontována také s katolickými misii, jejichž vliv však byl vládnoucí vrstvou, i pod vlivem Tewahedo církve, vyhodnocen jako negativní a tyto byly ze země vypovězeny. Snad i v důsledku těchto historických událostí má v Etiopii nadále katolická církev podle statistik i v současné době velmi málo členů.

Etiopská ortodoxní Tewahedo církev si tedy prošla od čtvrtého století n.l. bohatou historií, byla vždy podporována a prosazována státem a z pozice silné mocenské struktury, která měla velký vliv na život společnosti, ji částečně omezila až revoluce v sedmdesátých letech 20. století, která ji připravila zejména o její majetky a pozemky. Etiopská ortodoxní Tewahedo církev se však i s tímto s pomocí svých stoupenců vyrovnala a dnes je nejsilnější náboženskou strukturou v Etiopii, která se kromě jiného věnuje i řešení palčivých společenských problémů. Díky svým hlubokým historickým kořenům i současné angažovanosti má významné místo v současné etiopské společnosti a klíčovou roli v životech svých členů.

Izolace křesťanských království na území dnešní Etiopie okolními islámskými státy od sedmého století n.l. způsobila, že se v etiopské církvi zachovala řada prvků raného křesťanství, navíc doprovázená řadou dřívějších vlivů afrického či starozákonného původu.

Tyto vlivy můžeme pozorovat při slavení svátků, rozlišování čistých a nečistých potravin či praktikování obřizky. Pro etiopské ortodoxní věřící je pak obzvláště typický elán, s jakým se těmto předepsaným praktikám věnují. Ve své práci jsem se kromě popisu těchto specifických prvků věnovala také popisu etiopských chrámů, struktury církve a podrobnějšímu popisu několika typických svátků: Lidet, Timket a Fasika. Svátky jsou v Etiopské ortodoxní Tewahedo církvi vždy doprovázeny bohatou symbolikou, která zároveň významně předurčuje přesné postupy jejich oslav. Jedním z nejtypičtějších doprovodných prvků jsou pak postní období, pro která platí přísné regule a jejichž dodržování je vyžadováno.

Vzhledem ke své významné pozici ve společnosti, když její věřící tvoří více než 40% obyvatel, i vzhledem k tomu, že současný etiopský stát nemá zatím schopnost vyřešit všechny společenské problémy, angažuje se Etiopská ortodoxní Tewahedo církev významným způsobem i v sociální, vzdělávací a jiných společenských oblastech.

Její působení je viditelné například v oblasti podpory rozvojových projektů pro vesnické zemědělce, při vzdělávání dětí, při boji proti HIV/AIDS či při řešení jiných krizových situací. Etiopská ortodoxní Tewahedo církev je v tomto směru poměrně dobře organizovaná a svoji činnost plánuje, včetně rozpočtování nemalých finančních částek získaných zejména z příspěvků svých členů.

Pro další výzkum se nabízí řada možných směrů. Prvním by mohlo být hlubší studium církevní literatury. Kánon Etiopské ortodoxní Tewahedo církve obsahuje o 19 knih více než nám známý biblický kánon a také se ke studiu nabízí bohatá apokryfní literatura věnovaná Panně Marii. Dalším směrem by mohlo být hlubší studium liturgie, církevních svátků, propracovaného školského systému nebo misijní činnosti. Samostatnou kapitolou by pak byla etiopská ortodoxní diaspora, která je silná zejména ve Spojených státech amerických, ale i jinde a v některých otázkách není zcela ve shodě s ústřední církví.

Širším předmětem zkoumání by pak mohl být obecný vývoj náboženské scény v současné Etiopii, který je poznamenán nárůstem počtu věřících hlásících se k protestantským církvím či islámu a odlišné trendy věřících Tewahedo církve ve městech a na vesnicích.

Seznam použité literatury

I. PRIMÁRNÍ LITERATURA:

Bible: Písmo Svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. Přeložil Miloš Bič, et al. 14. vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2001. 1403 s. ISBN 978-80-85810-69-1.

THE ETHIOPIAN ORTHODOX CHURCH. *The Church of Ethiopia, A Panorama of History and Spiritual Life.* 2nd printing. Addis Ababa: A Publication of the Ethiopian Orthodox Church, 1997. 97 s. [ISBN neuvedeno].

FEDERAL DEMOCRATIC REPUBLIC OF ETHIOPIA POPULATION CENSUS COMMISSION. *Summary and Statistical Report of the 2007 Population and Housing Census,* 1st printing. Addis Ababa: United Nations Population Fund (UNFPA), 2008. 114 s. [ISBN neuvedeno].

Fetha Negast. Peter, L, Strass [ed.]; Překlad z geez Paulos Tzadua. 2nd printing. Durham: Carolina Academic Press, 2009. 339 s. ISBN 159-46066-17.

Kebra Nagast - The Queen of Sheba and her only son Menyelek. Přeložil E. A. Wallis Budge, 2nd printing. Cambridge: Cambridge University Press, 1932. 243 s. [ISBN neuvedeno].

LUDOLF, Hiob. *Historia Aethiopica.* Frankfurt am Main: Zunner, 1691. 631s. [ISBN neuvedeno].

MEKARIOS, Abune. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church: Faith, Order of Worship.* 2nd printing. Addis Ababa: Tendae Publihsing House, 1996. 146 s. [ISBN neuvedeno].

II. SEKUNDÁRNÍ LITERATURA:

Monografie

CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition*. 1st printing. Paris: Inter, 2002. 256 s. ISBN 83-85368-98-1.

CRUMMEY, Donald. *Cambridge History of Christianity*. 1st printing. Vol. 5, Eastern Christianity. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. [Kap.] 19., Church and Nation: The Ethiopian Orthodox Tāwahedo Church. s. 457-487. ISBN 0-521-81500-2.

CRUMMEY, Donald. *Land and society in the Christian Kingdom of Ethiopia*. 1st printing. Illinois: University of Illinois. 2000. 722 s. ISBN 0-252-02482-6.

HEIN, Ewald, KLEIDT, Brigitte. *Ethiopia - Christian Africa*. 1st printing. Maribor: Ma-tisk d.d., 1999. 189 s. ISBN 3-929-255-28-6.

KAPLAN, Steven. *The Beta Israel (Falasha) in Ethiopia*. 1st printing. London: New York University. 1992. 167 s. ISBN 081474625X.

MOJDL, Lubor. *Etiopie*. 1. vydání. Praha: Libri, 2005. 139 s. ISBN 80-7277-221-0.

SELASSIE, Mikre. *The Early Translation of the Bible in to Ethiopic - Geez*. 2nd printing. Addis Ababa. 2008. 94 s. [ISBN nevedeno].

ULLENDORFF, Edward. *Ethiopia and Bible*. 1st printing. Oxford University Press, 1968. 171 s. ISBN 0-19-726076-4.

Ostatní

ADÁMEK, Hynek. MIKEŠ, Pavel. *Čas je dar Afriky*. 1. vydání. Praha: Euromedia Group, 2000. 160 s. ISBN 80-242-0458-4.

ASPEN, Harald. *Spirits, medium and human worlds*. 1st printing. Trondheim: University of Trondheim, 1994. 383 s. ISBN 82-90896-51-4.

BINNS, John. *An introduction To The Christian Orthodox Churches*. 1st printing. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 270 s. ISBN 0-521-66738-0.

COOK, Michael. *Muhammad*. 1. vydání. Praha: Odeon, 1994. 96 s. ISBN 80-207-0498-1.

CHAULEUR, Sylvestre. *Historie des Coptes d'Égypte*, 1st printing. Paris: La Colombe, 1960. 212 s. [ISBN nevedeno].

FILIPÍ, Pavel. *Křesťanstvo*. 2. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1998. 195 s. ISBN 80-85959-35-2.

HAZLLET, Ian. *Rané křesťanství*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. 319 s. ISBN 978-80-7325-159-8.

HAMMERSCHMIDT, Ernst. *Koptische und äthiopische Studien: Kultsymbolik der koptischen und der athiopischen Kirche*. 1st printing. Stuttgart. 1962. 233 s. [ISBN neuvedeno].

HRBEK, Ivan. *Korán*. 7. vydání. Praha: Academia, AV ČR. 2000. [Předmluva] Muhammad a Korán. s. 9-106. ISBN 80-200-0246-4.

KAPLAN, Steven. *The monastic holy man and the Christianization of early Solomonic Ethiopia*. 1st printing. Wiesbaden: F. Steiner, 1984. 150 s. ISBN 351-5039-341.

KOKAISL, Pavel. *Geografie náboženství*. 1. vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, 2009. 264 s. ISBN 978-80-213-1935-6.

KOUŘILOVA, I. - MACHÁČEK, Š. - MENDEL, M. *Cesta k prameni*. 1. vydání. Praha: Orientální ústav AV ČR, 2003. 164 s. ISBN 80-85425-52-0.

MENDEL, Miloš. *Hidžra*. 1. vydání. Praha: Orientální ústav AV ČR. 2006. 388 s. ISBN 80-85425-58-0.

MIKEŠ, P. - POLÁČEK, Z. *Moudrost Etiopie*. 1. vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2008. 111 s. ISBN 978-80-86818-79-5.

MUSIL, Alois. *Lev z kmene Judova: Nová Habeš*. 1. vydání. Praha: Melantrich, 1934. 120 s. [ISBN neuvedeno].

PANKHURST, Richard. *The Ethiopians: a history*. 2nd printing. Oxford: Blackwell Publishers, 2001. 299 s. ISBN 0-631-18468-6.

POLÁŠEK, František. *Východní křesťanské církve: Ortodoxní a katolické*. 1. vydání. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2002. 134 s. ISBN 80-7266-127-2.

RAHNER, K. - VOGRIMLER, H. *Teologický slovník*. Překlad František Jirsa. 1. vydání. Praha: Zvon, 1996. 426 s. ISBN 80-7113-088-5.

SERGEW, Hable-Selassie. *Ancient and medieval Ethiopian history to 1270*. 2nd printing. Addis Ababa: Addis Ababa s.n., 1972. 370 s. [ISBN neuvedeno].

SLÁDEK, Čestmír. *Etiopie*. 1. vydání. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961. 121 s. [ISBN neuvedeno].

TAUER, Felix. *Svět Islámu*. 2. vydání. Praha: Vyšehrad, 2006. 423 s. ISBN 80-7021-828-2.

VERNER, M. - BAREŠ, L. *Encyklopedie starověkého Egypta*. 1. vydání. Praha: Libri, 2007. 347 s. ISBN 978-80-7277-306.

VOUGA, Francois. *Dějiny raného křesťanství*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997. 267 s. ISBN 80-7021-231-4.

Odborná periodika

SHENK, Calvin. The Ethiopian Orthodox Church's Understanding of Mission. *Mission Studies*, 1987, vol. 4, no. 1, s. 4-20. ISSN 0168-9789.

PAWLIKOWSKI, John. The Judaic Spirit of the Ethiopian Orthodox Church. *Journal of Religion in Africa*, 1972, vol. 4, no. 3, s. 178-199. ISSN 0011-5266.

KNUTSSON, Karl Eric - SELINUS, Ruth. Fasting in Ethiopia. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 1970, vol. 23, no. 7, s. 956-969. [ISSN neuvedeno].

KAPLAN, Steven. Genealogies and Gene-ideologies: The Legitimacy of the Beta Israel (Falasha). *Social Identities*, July 2006, vol. 12, no. 4, s. 447-455. ISSN 1350-4630.

ROSS, Denison. Early Travellers in Abyssinia. *Journal of the Royal African Society*, Oct. 1922, vol. 22, no. 85, s. 5-19. [ISSN neuvedeno].

ALI GHUL, Mahmud. New Qatabáni Inscriptions. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, vol. 22, no. 1/3 (1959), s. 1-22. [ISSN neuvedeno].

Popularizační periodika

STRÁNSKÝ, Rudolf Jiří. Orientální pravoslavné církve, *Dingir*, 2004, roč. 2, s. 49-51. ISSN 1212-1371.

JEFKIN-ELNEKAVE, Debbie. Awakened by Midnight Chants: Timket in Ethiopia. *Journal of Photographic Society of America*, Sep 2004, vol. 9, s. 29-32. [ISSN neuvedeno].

Elektronické zdroje přístupné online

Encyclopædia Britannica. [online]. [cit. 10.1.2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.britannica.com>>.

[autor neuveden]. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church* [online]. Last revision 23th of January 2010 [Cit. 23.1.2010] Dostupný z WWW: <<http://www.ethiopianorthodox.org>>.

[autor neuveden]. *The Christian Coptic Orthodox Church Of Egypt* [online]. Last revision 15th of December 2009 [Cit. 23.1.2010] Dostupný z WWW: <<http://www.coptic.net>>.

FEDERAL DEMOCRATIC REPUBLIC OF ETHIOPIA POPULATION CENSUS COMMISSION [online]. Dostupný z WWW: <<http://www.csa.gov.et>>

[autor neuveden]. *The Eritrean Orthodox Tewahdo Church*. [online]. [Cit. 23.1.2010] Dostupný z WWW: <<http://eritewahdo.org>>.

EOC-DICAC, LLC. Ethiopian Orthodox Church Development And Inter Church Aid Commision Five Year Strategic Plan (2005-2009) [online] [cit. 10.1.2010] Dostupný z WWW: <<http://www.ethotc.org>>

E-mailová korespondence

Alebačev Abebe: e-mailová korespondence [od 12. 12. 2008 do 28. 2. 2010].

Bruk Kassa: e-mailová korespondence [od 12. 12. 2008 do 28. 2. 2010].

Přílohy

SEZNAM PŘÍLOH:

1. Anketa	62
1.1 Anketní lístek	62
2. Schémata	
2.1 Organizační schéma Etiopské ortodoxní Tewahedo církve	65
2.2 Schéma kruhového a obdélníkového kostela	66
3. Grafy	
3.1 Srovnání počtu stoupců jednotlivých náboženství	67
3.2 Srovnání podílu stoupců ve městech a na vesnicích	68
4. Obrazová příloha, foto	69
5. Video nahrávka	93
5.1 Nahrávka z večerní školy při katedrále sv. Jiří v Addis Abebě	
5.2 Nahrávka bohoslužby vedené abunem Paulosem v Katedrále sv. Trojice v Addis Abebě při svátku Lidet	

1. ANKETA

Výsledek ankety byl tento: u všech tazatelů Tewahedo vyznání se potvrdilo dodržování dietetických návyků v postních obdobích. Četnost modliteb se ukázala u 27% 2x denně, u 27% 3x denně, u 7% 4x denně a u 20% 5x denně. Jednou pak za týden se modlí 20% dotazovaných. Ohromnou popularitu zde mají večerní či nedělní školy, kde se ukázala veliká návštěvnost. Každý z dotazovaných potvrdil návštěvu aspoň 1x týdně a 67% dotazovaných dokonce každý den. Nikdo z dotazovaných by si nedovedl představit se oženit / vdát s člověkem jiného vyznání víry. Sedm procent dotazovaných světlí jak sobotu, tak neděli, oba dva dny 27% a pouze neděli 67% dotazovaných. Postní dny striktně dodrřuje 65% dotazovaných. Všichni dotazovaní jak ortodoxní křesťané, muslimské tak i protestanti zařkrtili, že mají provedenou obřízku.

1.1 Anketní lístek

1. What is your Religion?

- Orthodox
- Catholic
- Protestant
- Muslim
- Other, what:

2. Do you believe in God?

- Yes
- No

3. How often do you pray?

- 1 2 3 4 5 6 7 Times A Day
- 1 2 3 4 5 6 7 Times A Week
- 1 2 3 4 5 Times A Month - Other

4. How often do you meet people of the same religion (outside your family – evening school, singing etc.)?

- Every day

- 1 2 3 4 5 6 7 Times A Week

- 1 2 3 4 5 Times A Month

5. Are you of the same religion as your parents?

- Yes

- No

6. If not why is that?

- I've changed my religion because of my spouse/ partner

- Other

7. Would you marry a man / woman of different religion?

- Yes

- No

8. Do you hold all the fasting days?

- Yes

- No

9. During the fasting days I do not eat...

- Meat

- Milk products

- Eggs

- Other.....

10. For men only: I have a circumcision (cut)?

- Yes

- No

11. Do you wear the cross on your neck?

- Yes

- No

12. Is on the cross you wear depicted Jesus?

- Yes

- No

13. I attend a mass in church?

- On Saturday

- Both days (sat + sun)

- On Sunday

- I do not attend

14. Is it possible that you change your religion?

- Yes

- No

- Perhaps

15. For you, who is the most important figure?

- St. George

- Jesus

- St. Mary

- Other

16. I can understand Geez language?

- Yes

- No

17. How many is Orthodox Christians in Ethiopia?

- 20 million

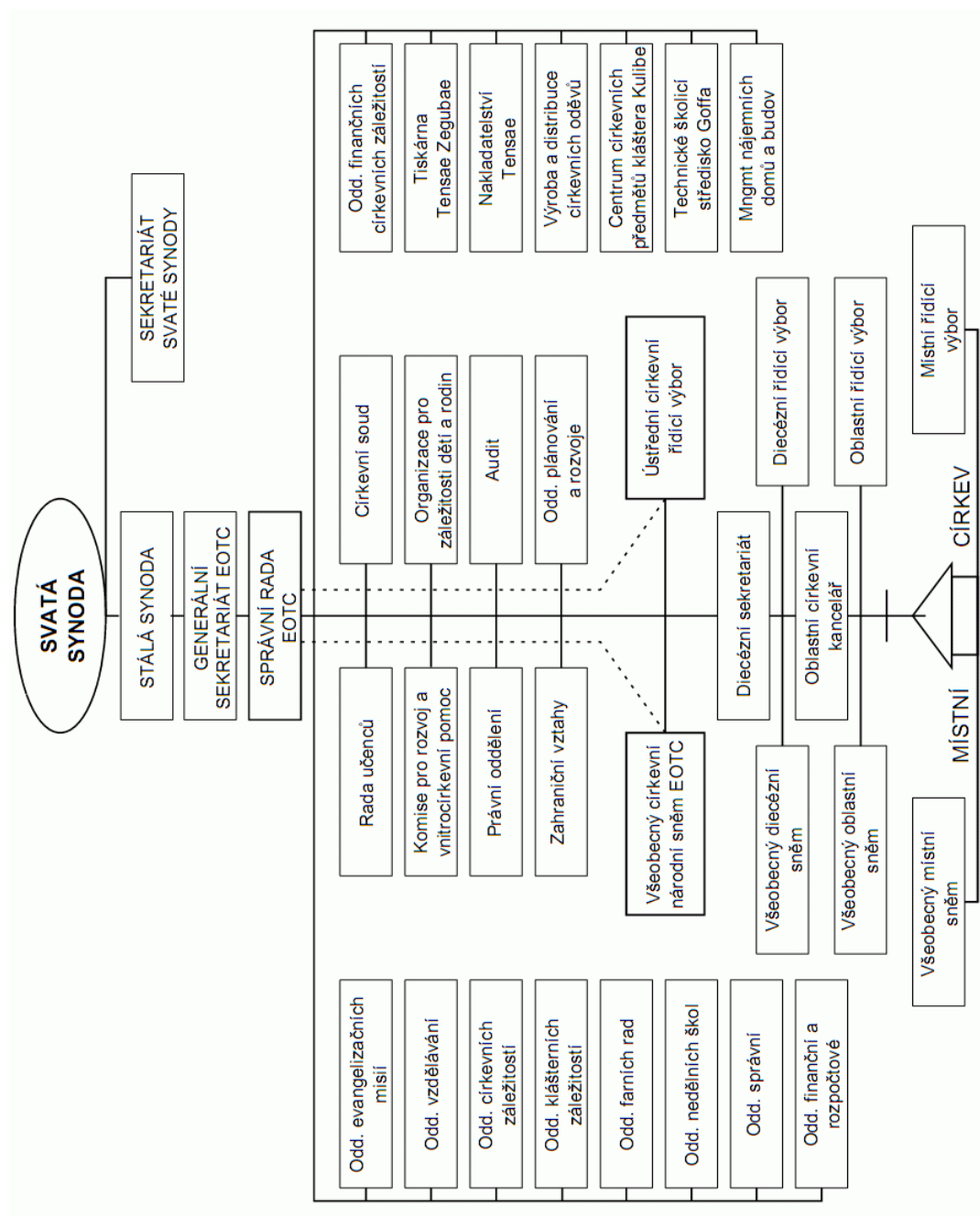
- 30 million

- 40 million

- Other:

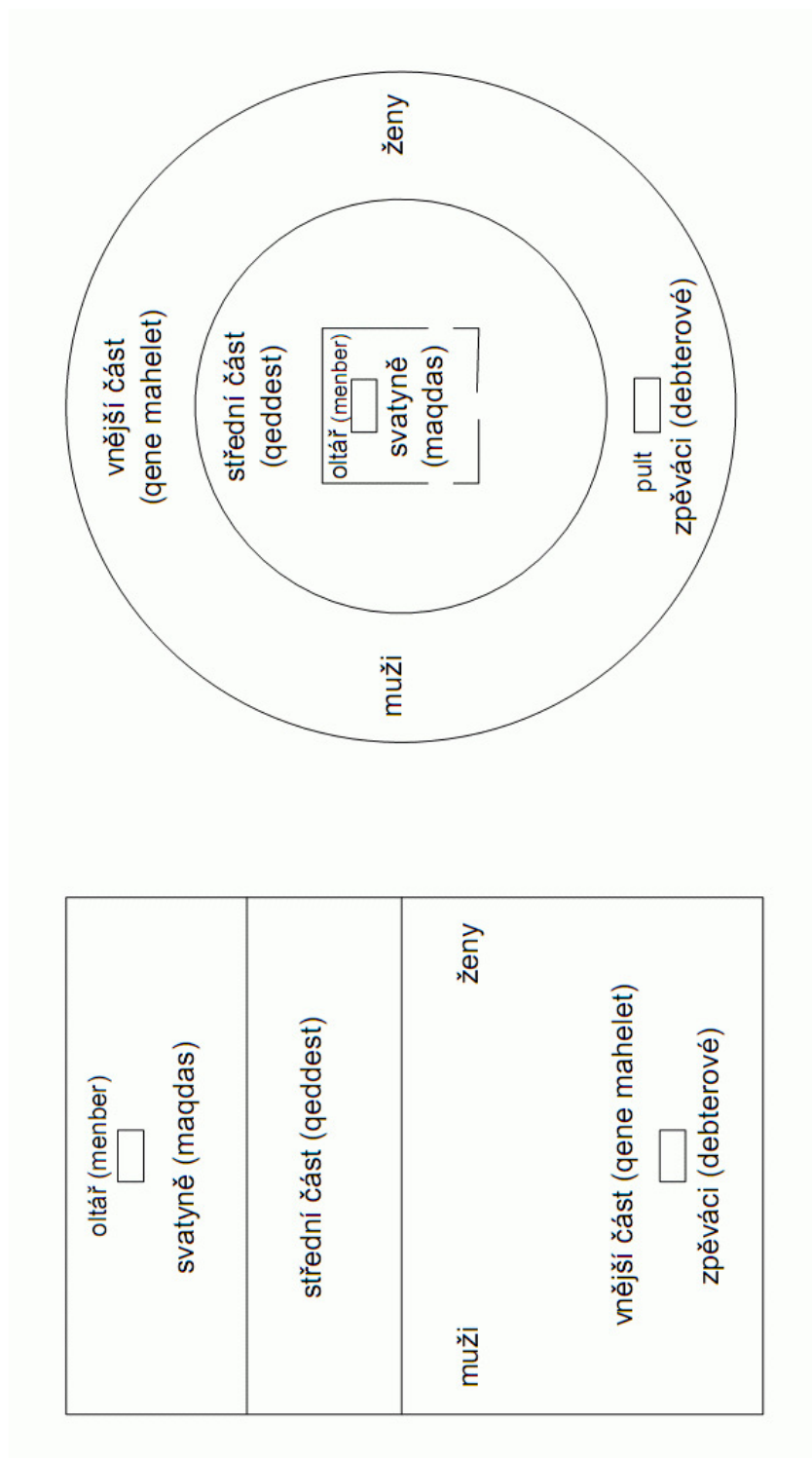
2. SCHEMATA

2.1 Organizační schéma Etiopské ortodoxní Tewahedo církve

Zdroj: CHAILLOT, Ch. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition*. Paris: Inter, 2002. s. 206

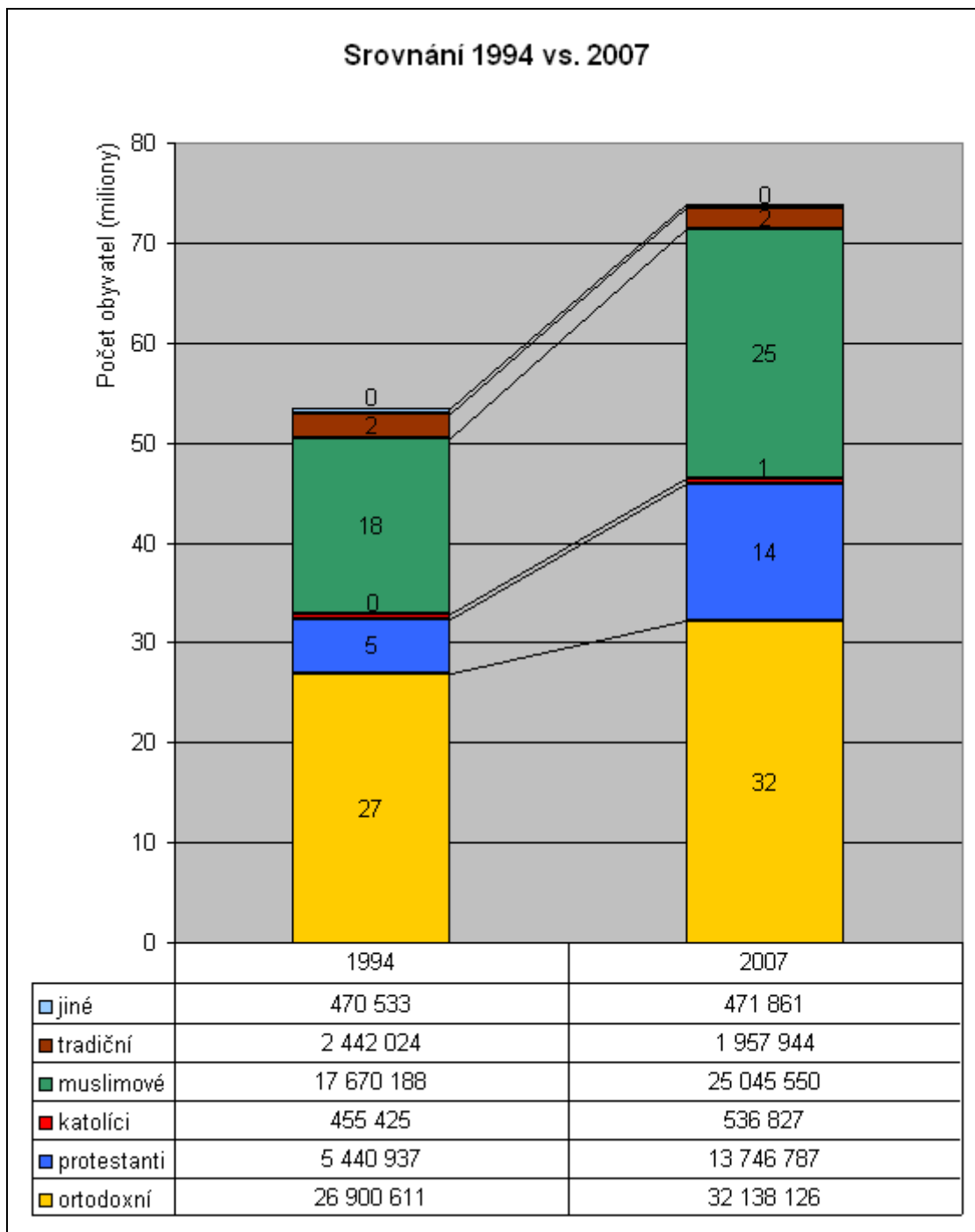
2.2 Schéma kruhového a obdélníkového kostela

Zdroj: CHAILLOT, Ch. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition*. Paris: Inter, 2002. s. 207

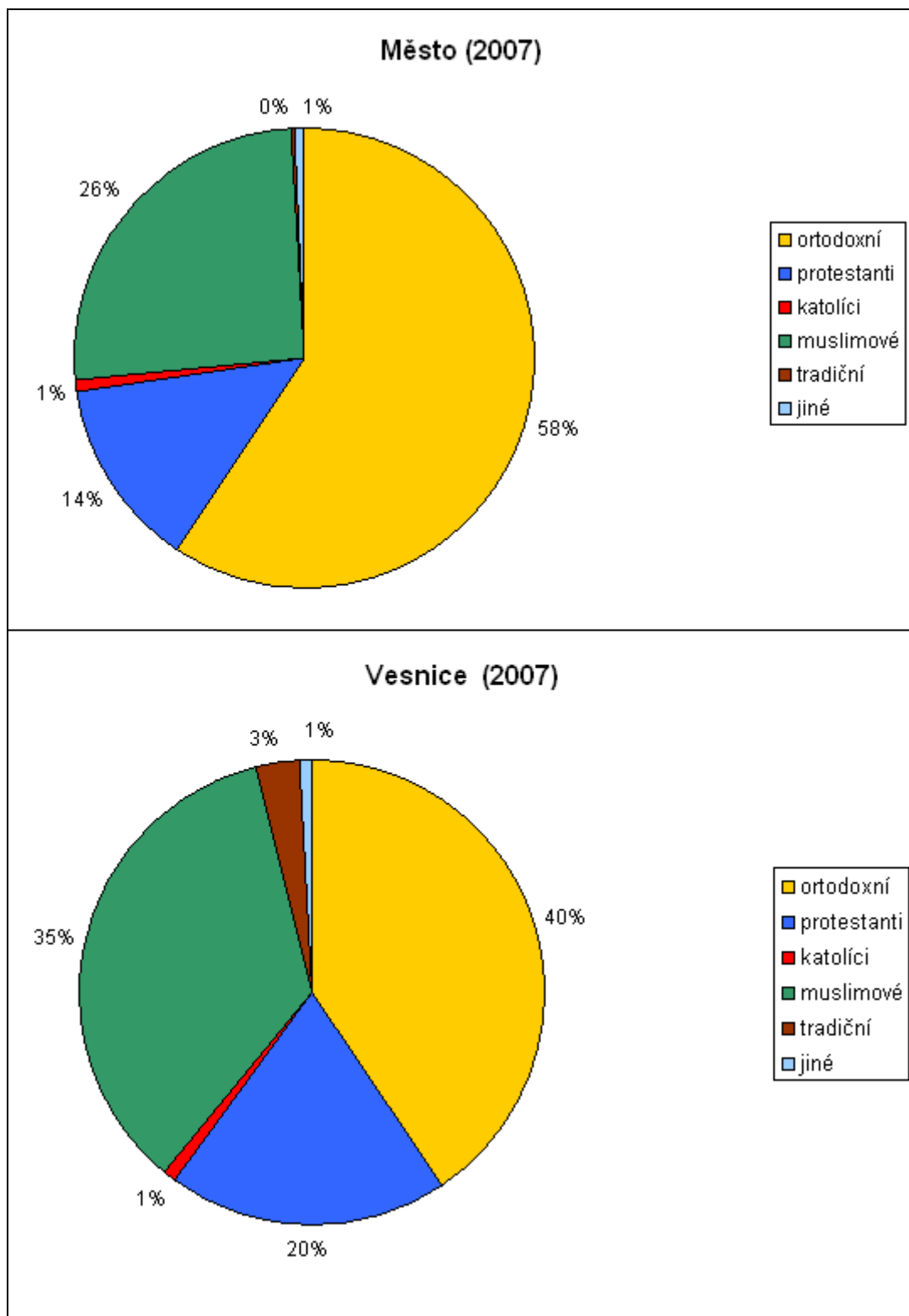
3. GRAFY

3.1 Srovnání počtu obyvatel Etiopie hlásících se k jednotlivým náboženstvím

Zdroj: FEDERAL DEMOCRATIC REPUBLIC OF ETHIOPIA POPULATION CENSUS COMMISSION. *Population and Housing Census of 1994 a Summary and Statistical Report of the 2007 Population and Housing Census.*

3.2 Srovnání podílu stoupců náboženství ve městech a na vesnicích

Zdroj: FEDERAL DEMOCRATIC REPUBLIC OF ETHIOPIA POPULATION CENSUS COMMISSION. *Summary and Statistical Report of the 2007 Population and Housing Census.*

4. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA, FOTA

1. Mnich v depozitáři kláštera Kebran Gabriel s procesním křížem

2. Kostel Debre Berhan Selassie v Gondaru

3. Detail kříže s viditelnými pštrošími vejci nad vstupem do kostela Debre Berhan Selassie v Gondaru

4. Detail kříže nad klášterem Ura Kidan Mehret na jezeře Tana

5. Kněz Tewahedo církve s procesním křížem, Lalibela

6. Depozitář s modlitebními knihami již z 17. století,
klášter Kebran Gabriel

7. Modlitební kniha v jazyce geez, okolo 17. století, Jezero Tana

8. Kostel sv. Jiří, Addis Abeba

9. Oranti (modlící se) u kostela Panny Marie, Addis Abeba

10. Sváteční kříž, muzeum sv. Jiří, Addis Abeba

11. Oltář, katedrála sv. Trojice, Addis Abeba

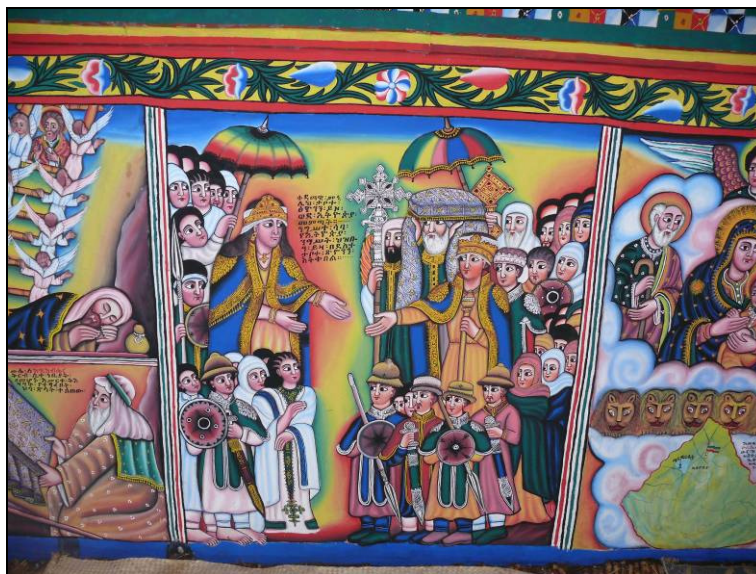
12. Abuna Paulos, patriarcha Tewahedo církve

13. Bohoslužba při svátku Lidet, katedrála sv. Trojce

14. Věřící, vlevo muži a vpravo ženy v katedrále sv. Trojce

15. Vyobrazení setkání královny ze Sáby a krále Šalamouna, klášter Ura Kidan Mehret, jezero Tana

16. Vyobrazení Panny Marie a sv. Jiří, klášter Ura Kidan Mehret, jezero Tana

17. Nanebevzetí Panny Marie, malba v klášteře Ura Kidan Mehret, jezero Tana

18. Debetové s modlitebními holemi, Lalibela

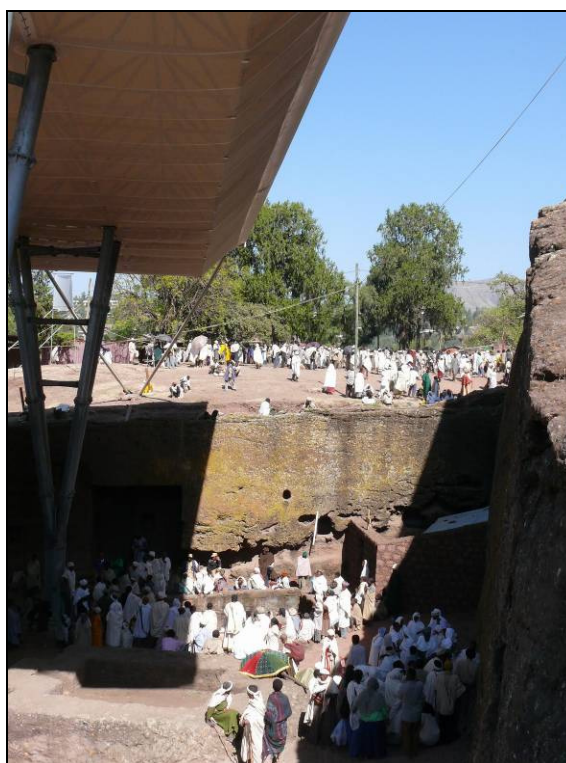
19. Křtění člena Tewahedo církve, Lalibela

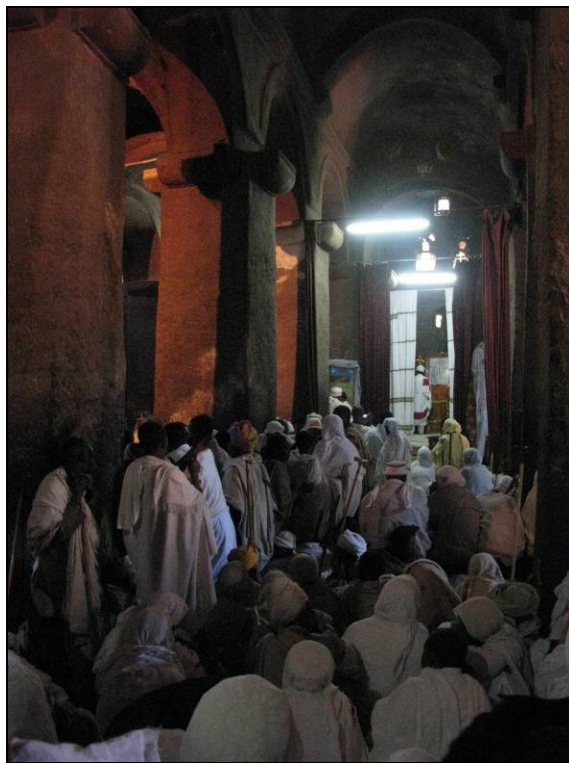
20. Křtění člena Tewahedo církve, Lalibela

21. Požehnání vodou, Lalibela

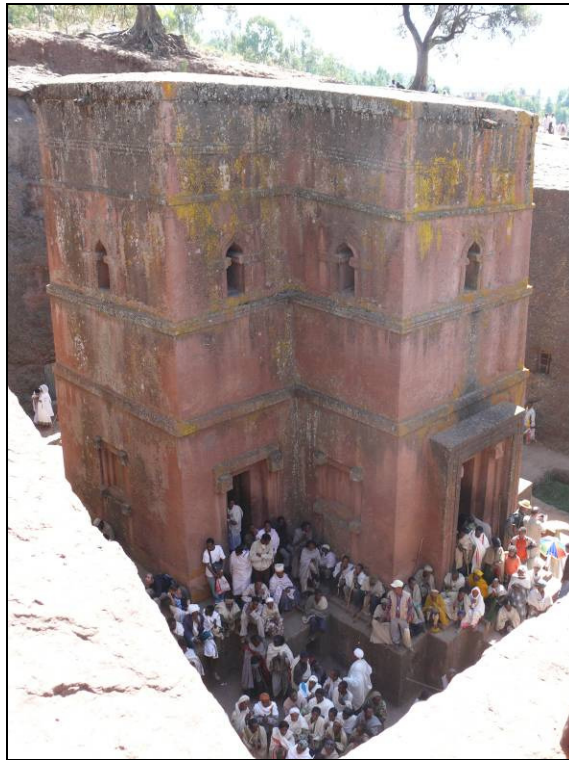
22. Věřící před chrámem Panny Marie, Lalibela

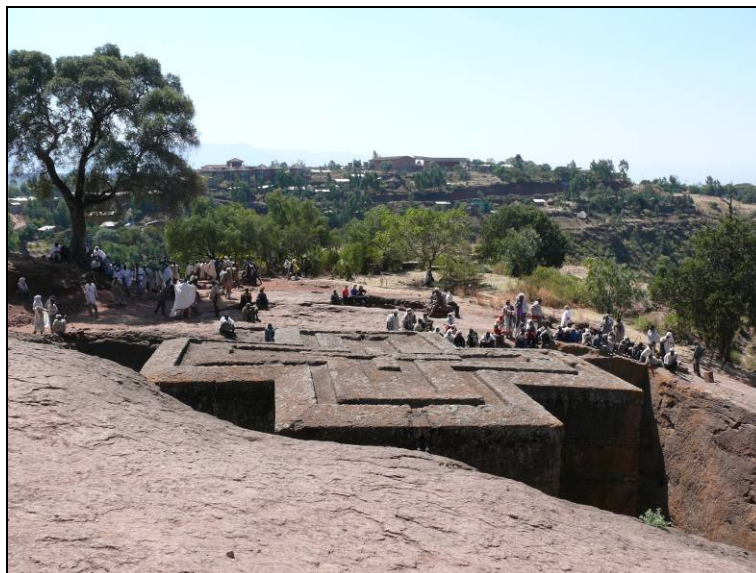
23. Věřící uvnitř chrámu Spasitele světa, Lalibela

24. Chrám Panny Marie, Lalibela

25. Chrám svatého Jiří, Lalibela

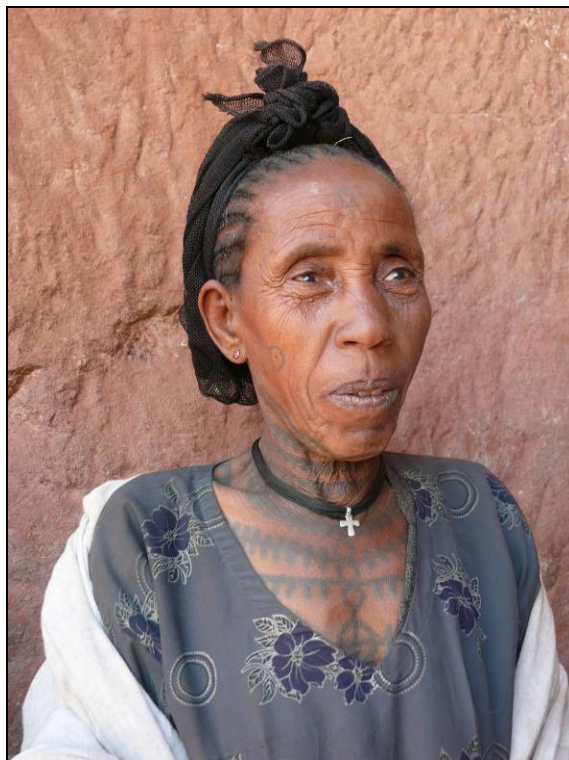
26. Chrám svatého Jiří, vytesaný do tvaru kříže, Lalibela

27. Vnitřní prostor chrámu sv. Jiří, Lalibela

28. Bohatě vyřezávaná skříňka na tabot, chrám sv. Kříže, Lalibela

29. Žena hlásící se k etiopskému křesťanství, Lalibela

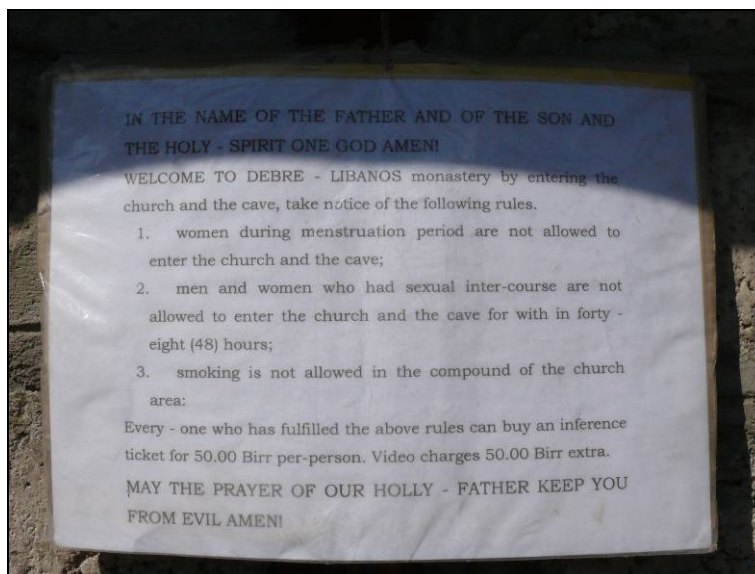
30. Kněz dávající požehnání křížem

31. Místo určené pro debtery před chrámem sv. Merkuria, Lalibela

32. Mnich Etiopské ortodoxní Tewahedo církve

33. Upozornění před vstupem do chrámu Debre Libanos

34. Debre Libanos

35. Mnich u základní desky chrámu Debre Libanos

36. Vyobrazení sv. Takle Haymanota, chrám Debre Libanos

37. Kruhová podoba kostela, Ura Kidan Mehret, jezero Tana

38. Vnější prstenec chrámu, tzv. qene mahelet, klášter Ura Kidan Mehret, jezero Tana

39. Závěs oddělující mužskou a ženskou část, bohatě malovaná svatyně, jezero Tana

40. Modlitební knihy jsou po obřadu uloženy do látek, jezero Tana

41. Prodavač modlitebních holí

42. Skalní chrám Yemrehanne Kristus, založen již v 11. století

43. Četba modlitebních knížek, které jsou psány v jazyce geez

44. Poustevník v koženém kabátě (vlevo) hovoří s mnichem, Lalibela

45. Poustevník, Lalibela

46. Sistrum (v geez cenacel)

5. VIDEO NAHRÁVKA